

Fig. 1. Kirken, opført 1896, set fra det gamle kirkested. I forgrunden en rest af våbenhusets nordmur og et tympanon fra den adspalttede sydportal (jfr. fig. 17). NE fot. 1993. – *Blick von der alten Kirchenstätte auf die 1896 errichtete Kirche. Im Vordergrund ein Rest der nördlichen Vorhausmauer sowie ein Tympanon vom auseinandergenommenen Südportal (vgl. Abb. 17).*

VEJEN KIRKE

MALT HERRED

Den middelalderlige kirke blev revet ned 1896 og en ny opført samme år lidt østligere.

Kirken nævnes første gang 1280, da Erik Nielsen skødede gods i Anst herred til biskoppen af Ribe som erstatning for de kirketiender, han uretmæssig havde oppebåret af bl. a. Vejen sogn.¹ I kirkelisten i Ribe Oldemoder (ved midten af 1300'rne) er kirken sat til en afgift på 2 skilling sølv (jfr. s. 1020f.). Sognet var

på reformationstiden (en kort tid?) anneks til Læborg,² men allerede 1538 var det hovedsogn med Læborg som anneks.³

Kronen solgte 1720 kirken til overførster Hans Bachmann til Estrup.⁴ Den hørte herefter under herregården Estrup (Malt sogn) til 1772, da Henrik H. C. Lautrup solgte den sammen med hovedgården Skodborghus til Hans Gundorph. Lautrup købte 1787

Fig. 2. Den gamle ÷kirke og kirkegården set fra sydvest. Foto i Lokalhistorisk arkiv for Vejen kommune. – *Südwestansicht der alten ÷K*

kirken tilbage fra toldkontrollør Michael Møller.⁵ Da sønnen Laurids Frederik Lautrup 1831 solgte Estrup, beholdt han selv kirken, som kom til at høre under hans nye gård i sognet, Dortheasminde. Sognets beboere købte 1874 kirken af ejeren af Dortheasminde L. E. Iversen.⁶ Kirken overgik til selveje 1. jan. 1910.⁷

Kirken måtte ved klokkeoprævningen 1528 afgive en ÷klokke (se inventar).

Sagn. Kirkens tømmer skal være hentet i en egeskov ved Hundsbæk i Læborg sogn.⁸

Kirkestedet ligger på den gamle landsbys plads i byområdets nordre del ikke langt fra hovedvejen Kolding-Esbjerg. Ved åbningen af jernbanen mellem Lunderskov og Esbjerg 1874 opstod en ny bykerne en kilometer længere mod syd, og de to bydele er vokset sammen i løbet af 1900'erne. Nørregade, der løber forbi kirkegårdens østre og oprindelige del, er Jyllands gamle hovedfærdssåre, Hærvejen, endnu i 1800'erne omgivet af markante rækker af oldtidshøje. Sognet var tidligere meget beskedent. Der var 1801 kun 296 indbyggere, og Vejen var eneste landsby, beliggende omtrent midt i sognet, nær den nordøstre grænse, som udgøres af Vejen å. Kongeåen danner skel mod syd og her stod i middelalderen et kongeligt slot, Skodborghus,

som 1580 kom i adeligt eje (jfr. altertavle o. 1606, prædikestol, ÷herskabsstole og gravminer).

Matrikelkortet 1785 (fig. 3) viser *kirkegården* i landsbyens vestre udkant. Arealet er siden mangedoblet med udvidelser mod vest og sydvest, så det gamle område idag kun udgør en mindre del. Det gamle kampestensdige, der oprindeligt har heget hele kirkegården, er bevaret i nord og øst, i sidstnævnte side dog til dels som kløvede sten. I syd er skellet o. 1900 flyttet lidt ud og stenene brugt i en cementafdækket kløvstensmur, mens vestdiget er sløjftet i forbindelse med en udvidelse efter 1880. En ny udvidelse mod vest fulgte 1902, og 1917 inddrog man et større areal mod sydvest.⁶ Det nordvestre område frem til Vester Allé er taget i brug 1971, og 1988 inddrog man den tidligere sportsplads syd for kirkegården. Et nyt anlæg her med græs er tegnet af landskabsarkitekt Finn Andersen, Fredericia. – Kirkegårdens ældste parti henlå i græs med spredte gravtuer indtil 1880. En tegning af Valdemar Kochs 1892 viser kirkegården med indhegnede gravsteder, gange og nyplantede træer. Et forslag til en regulering af

gravene omkring det gamle kirkested blev 1961 udarbejdet af kirkegårdsgartner Rud Nielsen, Horsens.

Kirkegårdens *indgang* i det østre dige - over for den nuværende kirke - består af port og låge, lukket af jerngitterfløje mellem stenpiller. 1768 nævnes en muret *†indgang* i diget.⁹

Den gamle kirkes våbenhus tjente frem til 1932 som *†ligkapel*, før det blev nedbrudt og afløst af et rødstens *kapel* nordøst for den nye kirke. Et nyt og større *kapel* ved Nørregade, nord for kirken, er fra 1993 og tegnet af arkitekt Jakob Mortensen. Samme arkitekt forestod 1986 opførelsen af en *sovnegård* syd for kirken.

DEN NUVÆRENDE KIRKE

Kirken ved Nørregade overfor den gamle kirkegård er opført under ledelse af arkitekt Vilhelm Ahlmann og indviet 20. december 1896. Bygningen er af røde sten i nyromanske former og har skifertag. Den består af et tresidet afsluttet langhus med korte korsarme (den nordre med underliggende fyrcælder). Til tårnet i vest, der tjener som forhal, er 1969-70 føjet små tværfløje (ark. Sv. Aa. Aakjær og Rolf Graae). Murene hviler på en skråkantsokkel af genbrugte granitkvadre fra den gamle kirke, et skifte i vest og to

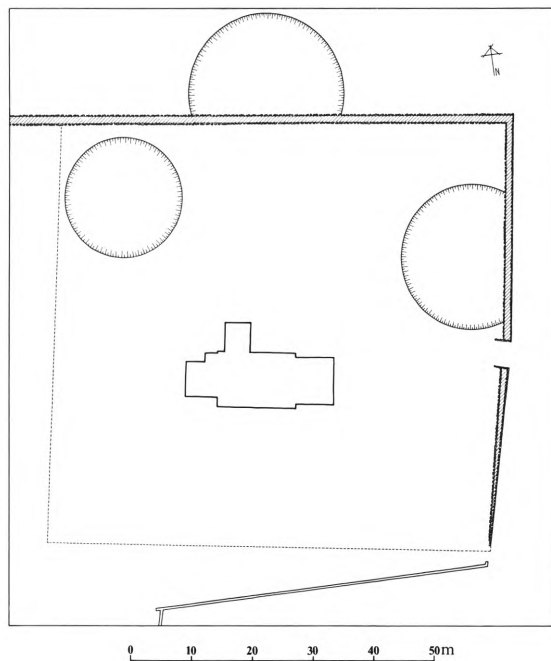

Fig. 4. Kirkegårdens oprindelige afsnit med angivelse af kirken og de tre gravhøje (s. 2880). Tegnet af Marianne Nielsen. 1:1250. - *Ursprünglicher Abschnitt des Friedhofs mit Angabe der Kirche und der drei Grabhügel.*

i øst, hvor terrænet er faldende. Murene afsluttes af en lille gesims og prydes af tynde kridtstensbælter. Det tredelte korparti har afvalmet tag. Korsarmenes spidsgavle smykkes af enkle højblændinger. I de rundbuede, faldede vinduer

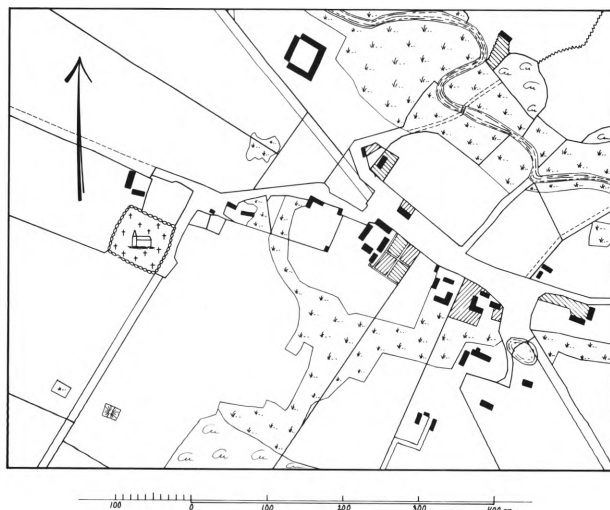

Fig. 3. Matrikelkort 1:10000, målt af S. L. Bie 1785. Rettelser medtaget indtil 1865. Kopieret af Anna Thorsen. - *Katasterkarte, vermes*

Fig. 5. Kirken, opført 1896, set fra sydøst. NE fot. 1992. – Südostansicht der 1896 errichteten Kirche.

er 1992 indsat nye jernrammer (ark. Jakob Mortensen), der efterligner kirkens oprindelige vinduer. 1921-92 havde kirken almindelige, tradi-

tionelle støbejernsrammer med tonede ruder. En dør i østenden benyttes af præsterne. Hovedindgangen i tårnets vestside er en rundbuet

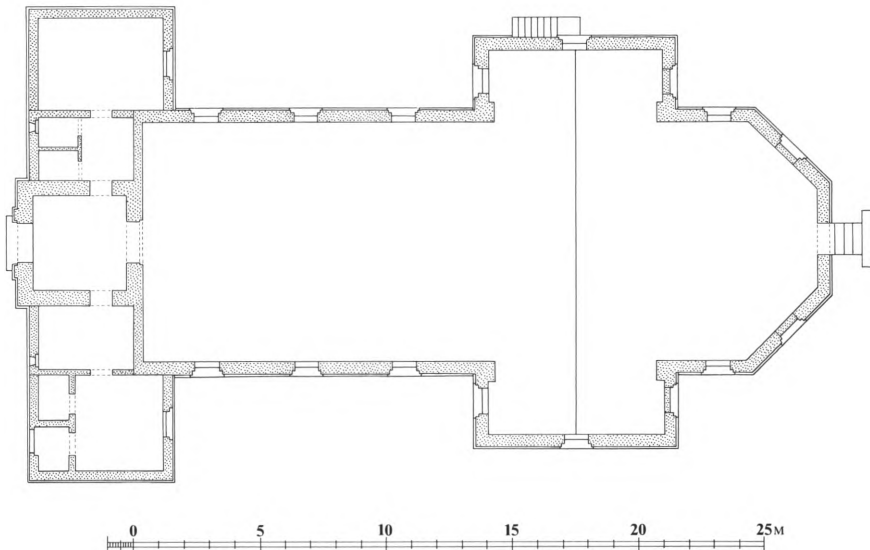

Fig. 6. Grundplan 1:300, tegnet 1994 af Marianne Nielsen med enkelte rettelser efter opmåling af Rolf Graae og Sv. Aa. Aakjær 1969. – Grundriss.

portal i murfremspring med arkitrav af kridtsten. I tårnets mellemstokværk er i vest indsat det østre korvindue fra den gamle kirke; et lille granitindfattet vindue i tårnets sydside dækkes af en romansk overligger, formodentlig fra et af nordvinduerne i den gamle kirkes skib (s. 2884). Klokkestokværket har i hver side tvillingglamhuller i rundbuet spejl med romaniserende søjler. Tårnet dækkes af et stejlt, firsidet pyramidespir.

Ændringer og udvidelser. Ved en istandsættelse 1921 (ark. Harald Peters, Esbjerg) blændedes de to vinduer i østpartiet, og i stedet skaffede man lys til koret gennem et tagvindue. Tre andre vinduer er blændet 1979 og 1992. 1921 nedbrød man tillige et tårntrappehus ved tårnets sydside og forlængede skibet mod vest, så tårnet kun springer en anelse frem fra selve kirken. Til denne vestudvidelse er som nævnt 1969-70 føjet to mindre tilbygninger med venterum i nord og præsteværelse i syd, udformet som langhusets korsfløje. I vestfacaden indgår nu efter flere omflytninger interessante romanske granitdele fra den nedbrudte kirke: sydligst den usædvanlige præstedør (s. 2881) og syd for hovedindgangen koretets nordvindue med et hoved i overliggerens runding (s. 2884). Et granitindfattet vindue nord for indgangen forekommer derimod nyt.

Kirkens *indre* (fig. 23) præges i dag af en istandsættelse 1979-80 (ark. Jakob Mortensen og Rolf Graae). Væggene er malet med en gullig tone, også bjælkeloftet er gult og i gulvet ligger ølandsfliser, dog er der trægulv under stolene. Korsarmenes arkader mod skibet fik deres nuværende kurvehanksform 1921, efter at de oprindeligt havde været fladbuede. Tårnets mellemstokværk er indrettet som et galleri med et triforium mod skibets vestende.

Et ældre foto (fig. 43) viser rummets oprindelige udseende: de østre vinduer var åbne, og korsarmenes fladbuede arkader prydedes af en geometrisk *†kalkmalet dekoration* i stil med det rigt udsmykkede loft. I gulvet ses brændte fliser. Efter ændringerne 1921 stod loftet malet i en rolig grå tone.

En *vindfløj* over tårnet med gennembrudt malteserkors er formodentlig opsat 1896.

Fig. 7. Romansk vindue, overført fra koretets nordmur i den nedrevne tårn kirke (s. 2884). NJP fot. 1993. – *Romanisches Fenster, ursprünglich Chorfenster in der Nordwand der alten tårn kirche.*

Fig. 8. Romansk portal, oprindelig præstedør i den gamle tårn kirke (s. 2881). NE fot. 1993. – *Romanischer Portal, ursprünglich Priestertür der alten tårn kirche.*

DEN NEDREVNE ÷KIRKE

Kirken var en romansk kvaderstensbygning bestående af kor og skib, hvortil der i senmiddelalderen var føjet et tårn i vest og et våbenhus i nord.

Kirkens beliggenhed midt på kirkegårdens gamle afsnit (fig. 1) markeres af våbenhusets nordre hjørner og en mindesten med kirkens grundplan i relief og indskriften: »Her laa Vejen gamle Kirke i ca. 800 Aar indtil 1896«. Placeringen er interessant, idet man ved kirkens opførelse har inkorporeret to *gravhøje* fra oldtiden i selve kirkegården, nordvest og nordøst for kirken, mens en tredje høj ligger umiddelbart uden for norddiget (fig. 4). Den nordvestre høj, der

har ligget helt ind i hjørnet, er nu kun ca. en meter høj. Den var allerede i slutningen af 1800'erne dækket med grave. Den nordøstre høj, hvis fod skæres af det østre dige, er for få år siden indrettet som urnehøj med små gravsteder, efter at der vist længe havde været grave på stedet. Gravhøjen nord for kirkegården har bevaret en betydelig højde og er tilgroet med græs og træer. Højens søndre fod skæres af kirkegårdsdiget.¹⁰

Den ved nedbrydningen velbevarede *kvaderstenskirke* kendes fra Valdemar Kochs opmålinger 1892 (efter nedrivningen publiceret i *Jydske Granitkirker* 1903) og fra fotografier. Den særegne præstedør og det ene af de usædvanlige vinduer i koret blev tegnet af maleren Heinrich

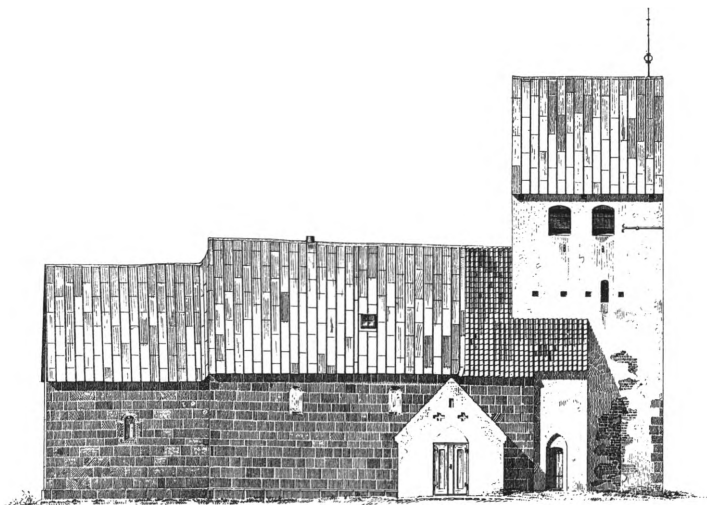

Fig. 9. Den gamle ÷kirkes nordside. 1:300. Målt og tegnet af V. Koch 1892. Efter *Jydske Granitkirker*. – *Nordseite der alten ÷Kirche, vermessen und gezeichnet 1892.*

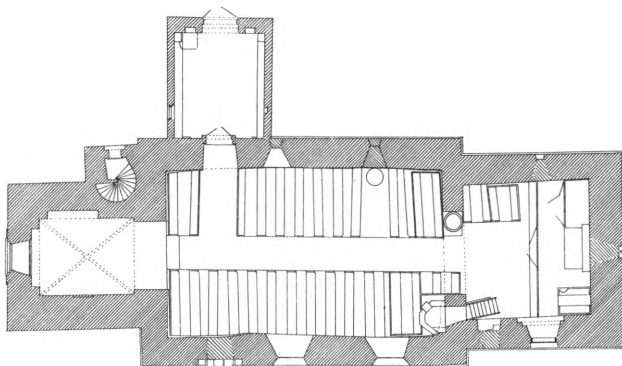

Fig. 10. Grundplan 1:300 af den gamle ÷kirke. Målt og tegnet af V. Koch 1892. Efter *Jydske Granitkirker*. – *Grundriss der alten ÷Kirche*

Fig. 11. Den gamle ðkirke set fra nordvest. Foto i Lokalhistorisk arkiv for Vejen kommune. – *Nordwestansicht der alten ðKirche.*

Hansen allerede 1858 (fig. 21). En søjleportal i skibets sydside var sløjfet inden midten af 1800'rne.

De granithugne detaljer i vinduer og døre minder bortset fra sydportalens tympanon ikke umiddelbart om dem, der træffes i den sydlige del af Ribe stift, og antyder muligvis, at bygmester og stenhuggere har været tilkaldt fra det nordligere Jylland, måske fra Århus stift.

Kor og skib var godt 19 m lang, og grundplanen helt enkel med lige afskåret korgavl. De veltildannede granitkvadre var muret i regelmæssige skifter. Muren hvilede på en attisk profileret, stærkt udhulet *sokkel* (fig. 21), sådan som det stadig fremgår af de bevarede plinter fra sydportalen (se ndf.). En del almindelige, plane kvadre er som nævnt brugt i soklen under den nye kirke, hvortil også er flyttet præstedøren og de to korvinduer. Hvad der er blevet af de øvrige kvadre, herunder sokkelstenene, vides ikke.¹¹

Døre. Karmstenene i den lille *præstedør* i korets sydside (fig. 14 og 16) er nu indsat i vestsiden af den søndre tilbygning til tårnet (fig. 8). Døren var før flytningen tilmuret i den ydre del, og den beskedne åbning (136×67 cm) viser, at karmstenene må have været noget omsat og døren reduceret i højden. Indvendig sås døren som en blænding, men højden på denne oplyses desværre ikke. Den monolite tærskel, smykket af en tovstav i bunden, indgik som en del af bygningens sokkel. Bevaret og overflyttet er et *tympanon*, to karmsten med figurer fra dørens vestside og tærsklen, der dog er afkortet i vestre side. I det lille tympanonfelt (36×76 cm), med en profileret ramme, er i lavt relief hugget en nu næsten udvisket dyreskikkelse, vistnok en løve.¹² Den omgives af en bølgende bladranke. I de to karmsten fra dørens vestside er med svage linier udhugget to mandfigurer. Den øverste, med et æggeformet hoved, bærer en knælang

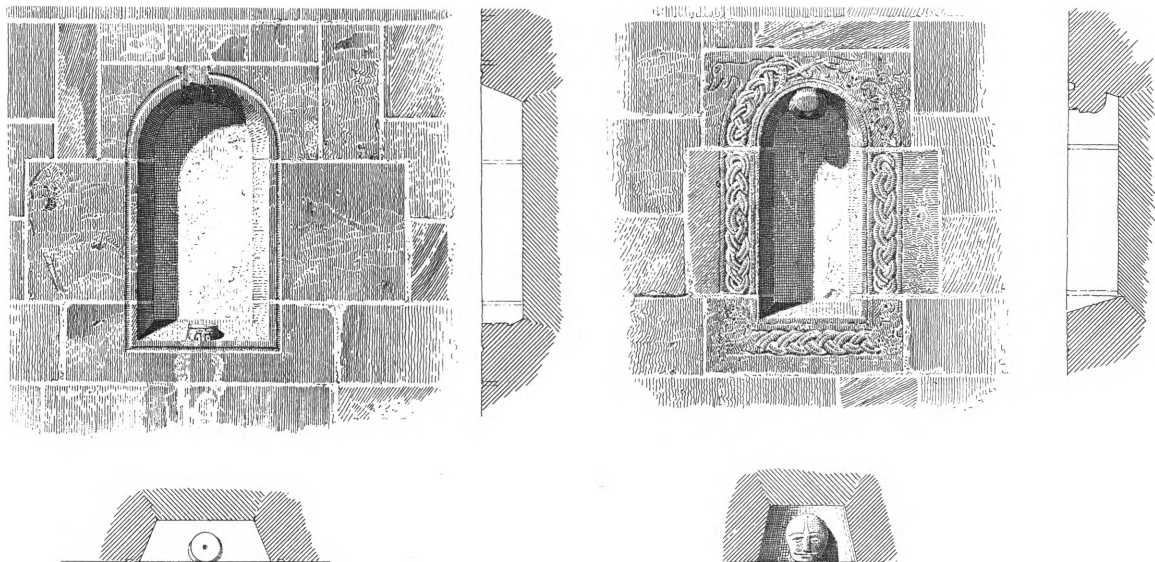

Fig. 12-13. 12. †Korets østvindue (s. 2883). 13. †Korets nordvindue (s. 2884). 1:30. Målt og tegnet af V. Koch 1892. Efter Jydske Granitkirker. - 12. Östliches Chorfenster. 13. Nordliches Chorfenster.

kjortel med bælte, hvorunder der er parallelle folder. Han bevæger arme og ben næsten som i dans. I venstre, løftede og bøjede arm holdes en skjoldlignende genstand, mens det et svært at udpege det spyd (eller stav), som Uldall og Koch viser på deres tegninger. Den mindre figur i stenen herunder bærer ligeledes kjortel og her til en spids hovedklædning; benene er spredte og de bøjede arme løftede.

Præstedøren i Vejen havde samme placering i korets sydside, tæt ved skibet, som præstedøren i Fåborg (s. 1753). Også denne dør er meget smal, kun 56 cm. Den er ca. 2 m høj, et mål, der nogenlunde kan have været gældende for døren i Vejen.

Skibets *norddør*, der var i brug indtil kirkens nedbrydning, var rektantet og helt enkel i sin udformning. Det øverste parti skjultes af våbenhusloftet.

Skibets syddør, en **tosøjleportal* med tympanon, var tilmuret med små mursten inden Heinrich Hansens besøg 1858 og flere af dens granitdele ført bort fra kirken. Den adspaltede portal lader sig i hovedtrækkene rekonstruere ud fra hvad der i dag ligger på kirkegården (de to plinter og tympanet) og er bevaret i Nationalmuseet (**søjlefragmenter*: kapitæler, baser og seks dele

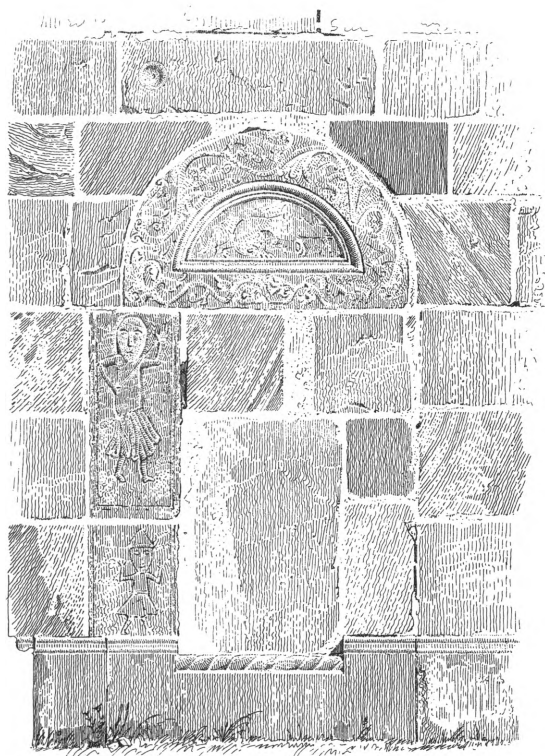

Fig. 14. Præstedør i †korets sydside (s. 2881). 1:30. Målt og tegnet af V. Koch 1892. Efter Jydske Granitkirker. - Priestertür in südlicher †Chorwand, 1892.

af søjleskafterne). Grundplanen viser, at den rektede åbning, der brød soklen, har været ca. 1 m bred. Plinterne (fig. 21) var som i Malt kirkes sydportal (s. 2808) udhugget i ét med bygnings sokkel og videreførte dennes profil. Søjleskafterne¹³ er 19,5 cm i diameter. Baser og kapitæler er parvis identiske uden at det endegyldigt kan afgøres, hvilke der er baser, og hvilke der er kapitæler. De to enklest udførte (fig. 20b), vel baserne, er 22 cm høje og har affasede hjørner i lighed med døbefontens fod. De to andre (fig. 18, 20a) er kun 18 cm høje, men rigere udsmykket. På de to synlige sider af det øverste, rektede led (abakus) er hugget en zigzag-bort og herunder, over et cirkulært, ringformet led, en båndfletning,¹⁴ afbrudt af små hjørneblade. Døren var dækket af et *tympanon* (fig. 17) med et forsænket, profilindrammet felt, mindende om de to tympana i Føvling (s. 2769) og det i Malt (s. 2809). Den halvrunde tympanonblok, der måske har hvilet på indskudte, nu manglende kragsten, måler 65×130 cm, det forsænkede felt 49×91 cm.

Ved kirkens nedbrydning 1896 sås buestikket, der omgav tympanet, men ellers sad kun plinterne tilbage; åbningen var tilmuret med tegl. Plinterne ligger i dag på det gamle kirkested sammen med tympanet, der blev ført hertil fra en have i byen 1947, efter at man havde forhindret, at det blev brugt som gravsten. Kapitæler og baser og fire søjledele kom 1927 til Nationalmuseet fra gårdejer Bojesen, Ullerød, Nordsjælland.¹⁵ Disse dele fulgtes 1929 af endnu to søjlestykker, skænket af ejeren af Dortheasminde, Vejen. (De ti dele opbevares tilsammen under inventarnummeret D 11152).

Vinduer. Kirken har oprindeligt haft syv vinduer, tre i koret og to i hver side af skibet. Af disse var 1896 bevaret korets østre og nordre og de to vinduer i skibets nordside, alle i tilmuret tilstand. Korvinduerne, hvis ydre granitdele er overført til den nye kirke, har som nævnt begge usædvanlige træk. I den gamle kirke var de anbragt to skifter lavere end skibets vinduer, kun 1,9 m over soklen. Vinduerne består af monolit overligger og sålbænk, siderne er af rejste karmsten.

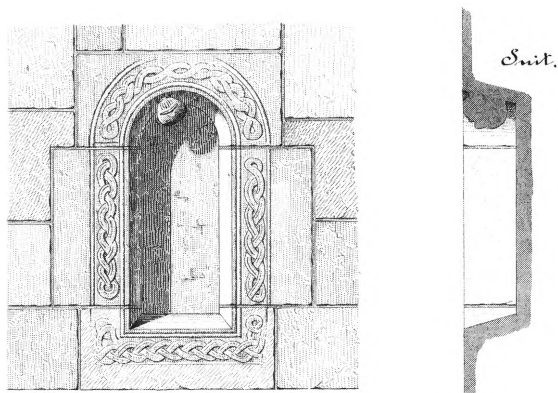

Fig. 15. †Korets nordvindue (s. 2884). 1:30. Målt og tegnet af F. Uldall 1888. – *Nördliches Chorfenster.*

Korets østvindue (fig. 12) omgives af en lille hulkant. Midt i den skrånende bund nær den udvendige murflugt er – i ét med sålbænken – hugget en lille lestub. I centrum af dens plane og vandrette overside (ca. 12 cm i diameter) er et lille hul, og på ydersiden er hugget et kors. F. Uldall, der

Fig. 16. Præstedør i †korets sydside (s. 2881). 1:30. Målt og tegnet af F. Uldall 1888. – *Priestertür in südlicher Chorwand.*

Fig. 17. Tympanon fra fskibets sydportal (s. 2883), opstillet på kirkegården. NJP fot. 1993. – *Tympanon vom Südportal des fSchiffs, auf dem Friedhof*

opmålte vinduerne 1888, foreslog, at det lille hul var »et relikviegemme«¹⁶ og henviste til et lignende eksempel i apsidens østvindue i Hillerslev kirke (DK.Tisted, s. 308, note 9), en tolkning som snart afvistes af J. Helms¹⁷ og som M. Mackeprang senere fandt problematisk. Valdemar Koch, der opmålte vinduerne 1892, mente, at forhøjningen kunne være en søjlebase og tolkede en forstyrrelse øverst i den runde bue som spor efter en søjle. Senest har Otto Norn foreslået, at forhøjningen er en lystage til anbringelse af en aftenkærte, et symbol på Kristus, så lyset kunne ses inde fra kirken.¹⁸ Det interessante vindue blev 1896 anbragt i vestsiden af det nye tårn, så højt, at det desværre ikke umiddelbart er tilgængeligt.

Fig. 18. *Søjlefragment fra fskibets sydportal, kapitæl eller base (s. 2883). I NM. NJP fot. 1994. – **Säulenfragment vom Südportal des fSchiffs, Kapitell oder Basis.*

Korets nordvindue (fig. 7, 13, 15) omgives udvendig af en tovfletning i lavt relief, hvorfra der øverst i østsiden udgår et dyrehoved, angivet med enkle streger. Et usædvanligt mands-hoved er hugget ud i overliggerens krumning. Granithovedet vender ansigtet nedad og issen indad mod lysningen, og halsen er afskåret i flugt med den ydre murflade. Det særegne nordvindue opfattes af Otto Norn som et modstykke til vinduet i øst: det lille hoved øverst i fletbåndet er en øgle, der som Satan forsøger at trænge ind i kirken.¹⁹ Vinduet er siden 1969 anbragt i vestsiden af tårnets søndre tilbygning ved siden af præstedøren.

De to højt placerede vinduer i skibets nordside havde monolite overliggere og sålbænke, mens siderne var af almindelige bygningskvadre. Det østre havde en profil langs sider og sålbænk, men ikke på overliggeren. En overligger, nu indsat over mellemtagens vindue i tårnets sydside, kan stamme fra det ene af de to vinduer.

Stenhuggerfelt. I kvaderen over præstedørens tympanon (fig. 16) var udhugget en skålformet fordybning med en lille rille omkring, diameter ca. 10 cm.

Indre. Den runde korbue var ommuret med munkesten.²⁰ Rummet dækkedes af bjælkelofter. Et nyt bræddelag var sømmet på bjælkernes underside kort efter 1863 og gipset, sådan som det ses på et foto (fig. 22) kort før nedrivningen. Gulvet i midtgang og kor var lagt med teglfliser. Et pikstensgulv under stolene ønskedes 1846 afløst af træ.²¹

Ændringer og tilføjelser. Det senmiddelalderlige tårn var opført af munkesten i munkeforbandt. Nederst i syd- og vestmuren var brugt et større antal kvadre fra skibets vestgavl, heriblandt også de profilerede sokkelsten. De samme, vejrudsatte sider var skalmuret indtil flere gange, og sydturen har muligvis været ommuret omtrent fra grunden. Ved Uldalls besøg 1887 var tårnets ydre cementpudset bortset fra de kvaderklædte partier. Tårnrummet, der dækkedes af et samtidigt krydshvælv med kapperne hvilende i væggene, åbnede sig mod skibet med en spids bue. Væggene optoges af spidsbuede spareblændin-

Fig. 19. Den gamle kirke set fra sydøst før en restaurering o. 1882. Foto i Lokalhistorisk arkiv for Vejle kommune. – *Südostansicht der alten Kirche vor einer Restaurierung um 1882.*

ger i nord og vest, sidstnævnte med et vindue med rundbuet støbejernsramme. En tilsvarende blænding er formodentlig forsvundet i syd i forbindelse med en ommuring. Rummet indeholdt fra o. 1756 og indtil midten af 1800'erne en åben begravelse for slægten Lautrup (se gravminder), adskilt fra kirken ved et jerngitter. Synet påbød 1871,²¹ at »muren« mellem skib og tårn blev nedtaget og der blev opstillet bænke i tårnrummet.

Der var adgang til tårnets øvre del ad en vindeltrappe i et samtidigt trappehus i hjørnet mellem skib og tårnets nordside. Den nedre dør var fladbuet og anbragt i et spidsbuet spejl. Mellemstokværket fik lys gennem små glugger i nord og syd, klokkestokværket havde to fladbuede glamhuller i nord og et i øst. Tårnet dækkedes af et blytækt sadeltag. Østre gavlspids havde bevaret gammelt murværk og var prydet med tre

højblændinger. Burman Beckers tegning 1861 viser tillige to vandrette bånd med savskifter.

Våbenhuset var anbragt foran skibets norddør formodentlig af hensyn til landsbyens beliggenhed. Det var af munkesten, således som det endnu ses af de bevarede hjørner på kirkegården (fig. 1). Langmurene var tynde, og kan have været ommuret. Døren ses på Burman Beckers tegning 1861 som en traditionel sengotisk åbning i spidsbuet spejl. Åbningen var inden 1887 udvidet ved indsættelsen af en rektantet fløjddør, måske i forbindelse med loftets fornyelse 1874.²¹ I gavlspidsen var en lille glug over to korsformede blændinger. Et rektantet vindue i vestsiden var muligvis først indsat 1856. I det indre ønskedes de murede bænke langs væggene 1859 beklædt med brædder.²¹ Rummet var 1791²² og 1846 uden loft. Efter kirkens nedbrydning tjente våbenhuset indtil 1932 som ligkapel.

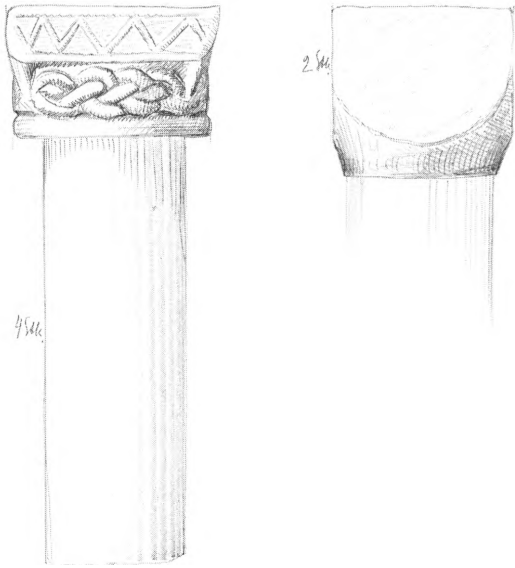

Fig. 20 a-b. *Søjlefragmenter fra tårnskibets sydportal (s. 2883), i NM. Skitse-mæssig opmåling 1:10. - *Säulenfragmente vom Südportal des tårnschiffs.

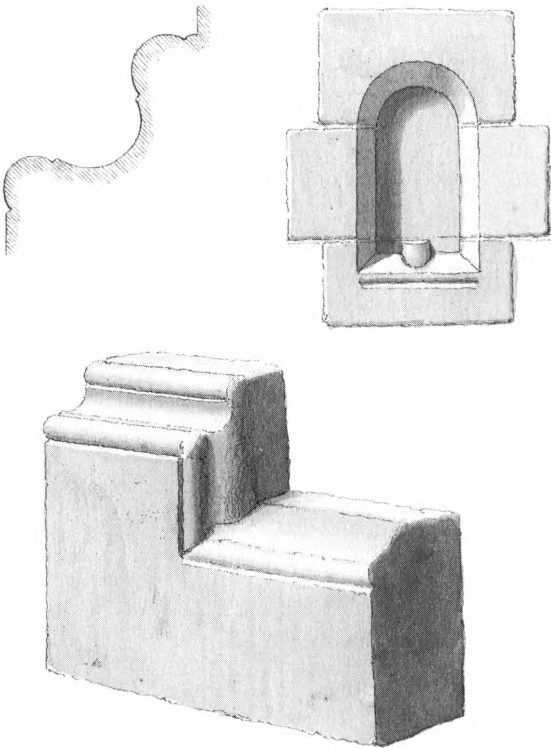

Fig. 21. Skitser af arkitekturdele i den gamle tårn kirke: sokkelprofil, korets østvindue og sydportalens vestre plint. Heinrich Hansen 1858. - Skizzen von Baufragmenten aus der alten tårn kirche: Sockelprofil, östliches Chorfenster und westliche Plinte des Südportals, 1858.

Vedligeholdelse. På granitkvadrene over norddøren læste Magnus Petersen 1896 årstallene »1560« og »1789«. Tallene var anført med kalkkost og angiver formodentlig en istandsættelse eller hvidtning de nævnte år. Foruden almindelig vedligeholdelse af f. eks. blytag og vinduer har navnlig tårnet krævet gentagne reparationer. Murværket havde 1713²³ en lang sprække, og 1738²⁴ var der revner i både, syd, vest og nord. 1824²⁵ skulle kampestensmuren i syd rettes op, og 1850²¹ blev en del af tårnmuren taget ned og ommuret. Kirkeejeren Hans Gundorph lod o. 1780 kirken reparere og male.²² Kirken havde 1791²² tre vinduer i syd, et i koret og to i skibet, og et i tårnets vestside. Heri var 1841 indsat nye, smukke trærammer.²¹ Inden kirkens nedbrydning var der indsat rundbuede støbejernsrammer i skibet og tårnet, mens vinduet i korets sydside, der havde bevaret sin senmiddelalderlige karakter, endnu stod med en retkantet træramme. Korets østgavl blev ommuret o. 1882.²¹ Skibets østre gavltrekant var taget ned og partiet mellem korets og skibets tagflader beklædt med bly.

Kirken stod forud for nedbrydningen i blank mur med undtagelse af tårn og våbenhus, der var hvidtet. Tagene var klædt med bly bortset fra våbenhuset og den vestre del af skibets nordside, som i det mindste siden 1700'erne havde været hængt med tegl.⁹

Opvarmning. En kakkelovn ved skibets nordvæg (fig. 22) var opstillet kort før 1881, da tagværket skulle ændres af hensyn til skorstenen.

Vindfløje. En fløj fastgjort til en jernstang med bøjle ses over tårnets vestgavl på tegningen 1892 (fig. 9). Her sad 1768 »et lille spir med hane«.⁹

Kalkmalet dekoration. En malet »kappe« bag alteret ønskedes 1858²¹ overhvidtet. Før nedrivningen blev alle vægge undersøgt af Magnus Petersen for mulige kalkmalerier, men uden at noget blev fundet.

Kirkens nedbrydning og flytning. Kirken blev overtaget af samtlige, jordejende sogneboere 1874, og samme år fik Vejen status af stationsby. Det var kombinationen af befolkningstilvækst og ambitionerne om en større kirke, der førte til nedbrydningen af den gamle. Allerede 1881 var

Fig. 22. Den gamle kirkes indre set mod øst kort før nedrivningen. L. Poulsen fot. Det kgl. Bibliotek. – *Immeres der alten Kirche gegen Osten. Aufnahme kurz vor dem Abbruch.*

beboerne stemt for en ny kirke, og provstesynet fandt 1888, at det snart ville blive nødvendigt med en udvidelse, idet kirken kun havde 150 siddepladser. Fra og med det følgende år afstod man fra større istandsættelser, indtil det var afklaret, hvad der skulle ske med kirken. Det indgik her som et argument i debatten, at kirken var i en meget dårlig stand. Dette afvistes imidlertid af den kongelige bygningsinspektør, der efter en besigtigelse i februar 1891 udtalte, at kirken efter forholdene var velbevaret, der manglede ikke én kvadersten og murene var fuldstændig rette.⁷ Ministeriet var stemt for at bevare kirken, der skulle udvides, så den kunne rumme den voksende befolkning. Dette synspunkt stødte dog på modstand, da beregningerne viste, at en ombygning af den gamle kirke ville blive lige så bekostelig som opførelsen af en ny. Det blev herefter besluttet at bygge en ny kirke efter tegninger af Vilhelm Ahlmann og placere denne øst for kirkegården.

Der holdtes gudstjeneste i den gamle kirke sidste gang 2. påskedag 1896, og umiddelbart efter begyndte nedbrydningen. Hermed mistede Jylland en velbevaret kvaderstenskirke med usædvanlige bygningsdetaljer. En del kvadersten fandt anvendelse i den nye kirke, og teglstenene fra tårnet blev benyttet til en bagbygning.

INVENTAR

Oversigt. Indretningens hovedstykker er overført fra den gamle kirke. Samtidig med denne er alene den romanske granitdøbefont, mens senmiddelalderen i kirkerummet er repræsenteret af en lille fylding fra en (†)degnestol. En smuk *pietágruppe fra o. 1425 blev ved middelalderkirkens nedbrydning afgivet til Museet på Koldinghus, mens en ligeledes sengotisk kirkeklokke er omstøbt 1853. Fra slutningen af 1500'rne stammer en del stolefyldinger i ungenæssancestil, rester af bl.a. en (†)præstestol og en (†)herskabsstol med årstallet 1589. Højrenæssancen er slået igennem i den gamle kirkes alterbordsforside og altertavle fra 1606 (henholdsvis på loftet og i søndre korsarm), af

Fig. 23. Indre set mod øst. NE fot. 1992. – *Kircheninneres gegen Osten.*

hvilke den sidste har våbener for Eggert Abildgaard og Mette Juel og må skyldes billedskæreren Mads Christensen Gamst. Prædikestolen fra 1632 (eller kort før) er stærkt fornyet 1896, da man nedtog en \dagger himmel, hvis topstykker med våbener for Manderup Abildgaard og Else Juel nu pryder salmenummertavlerne. Det sydtyske dåbsfad fra o. 1550 er formentlig først senere kommet til kirken. Altersølvet er i sin kerne fra 1697, og er som oblatæsken (1692) og alterstagerne skænket af oberst Herman Frantz Schwanevede og hustru Christine Dyre. En lysekrone er skænket af Maren Lautrup o. 1756-62, mens et sygesæt fra 1842 har stempler for Johan Jacob Heinrich Rühle i Ribe.

Farvesætning og istandsættelser. Den nuværende indretning med altermaleri af Carl Holsøe og stoleværk i enkel skønvirkestil er i alt væsentligt fra 1896. Det gamle inventar står dels i afrenset træ (prædikestolen), dels med enkel bemaling fra sidste del af 1800'erne. Ældre staffering findes alene på gravminerne og på alterbordsforsiden, der har en smuk blomstermaling fra o. 1800. Det nyere inventar er farvesat af Aage Sørensen 1979-80 i grønt og lyse-

brunt med lidt sort og forgyldning. Forandringer i kirkerummet 1921 omfattede en nymaling, men berørte ellers hovedsagelig gravminerne.

Den gamle kirkes indretning, med præg af renessancetidens herskaber på Skodborghus, fremgår af planen 1892 og et nogenlunde samtidigt fotografi (fig. 10, 22). En almindelig istandsættelse og nymaling blev foretaget af kirkeejeren Hans Gundorph o. 1780; herunder foretoges vistnok også fornyelse af et ældre epitafium (nr. 2). Andre arbejder er sket i tiden o. 1800 (1797?), 1847 og o. 1875, da den gamle altertavle fik sin nuværende bemaling med malerier, der må skyldes Hans Hansen i Holsted.

Alterbordet (fig. 24), fra 1896, er et panelværk af fyr, 208×87 cm, 98 cm højt, med firkoblede hjørnesøjler i senromansk stil. Bordet er sammenkomponeret med altertavlen og malet som den (se ndf.).

Den gamle kirkes \dagger alterbord er på planen (fig. 10) vist stående op imod korets østvæg. Bordet

var ca. 1 m dybt, højde og bredde gives nogenlunde af en *alterbordsforside* (fig. 25) fra o. 1600, der er af fyr og måler 104×157 cm. Den har tre arkadefyldinger, flankeret af kannelerede pilastre, hvis kapitæler nu mangler. Arkaderne udgøres af profilerede pilastre, der løber igennem forned, mens de foroven har profilkapitæl og bærer et tunget bueslag; i sviklerne volutblade. Øverst en frise med tandsnit og små udsparede arkadefelter. Bemaling fra o. 1800 (1797? – jfr. epitafium nr. 1). Rammeværket står lysblåt, tildels som marmorering, lister og sirater fremhæves af lidt rødt og gult, og i felterne er malet en blomstervase (midtfaget), frugtkurve og henkastede blomster og blade, alt i lyse, pasteltagtige farver på hvidgrå bund. Et sidestykke til blomstermalingen findes på en pengetavle i Læborg kirke (1804, s. 2930; jfr. også stafferingen af Lindknud kirkes altertavle 1792, s. 2682f.). Forsiden, hvis »afbildninger af frugter og blomster« nævnes 1870,² er siden 1896 hensat på kirkeloftet.

†*Alterklæder*. 1846 skulle alterklædet fornys i rødt fløj, og atter 1862 ønskedes et nyt klæde af rødt silkefløj med kors i guldbrokade,²¹ vel det, der ses på (fig. 22).

Altertavlen (fig. 24) har form af en bred rundbuearkade i skønvirkestil med maleri, Nedtageisen af korset, udført 1897 af Carl Holsøe efter forlæg af Fra Bartolommeo.²⁶ Maleriet, i olie på lærred, præges af dunkle toner. Rammeværkets bemaling i grønt og lysebrunt med lidt sort og forgyldning er fra 1979-80, da man i skriftfeltet under maleriet dækkede en tindskrift »Hans Død er vor Sejr!«. Den havde o. 1925 afløst feltets oprindelige tindskrift fra 1 Kor. 11,26.

Den gamle kirkes *altertavle* (fig. 26) fra 1606 er nu opsat i søndre korsarm. Den bærer Eggert Abildgaards og Mette Juels navne og våbener og må tilskrives billedskæreren Mads Christensen Gamst i Revsing.²⁷

Opbygningen er mesterens typiske. Tavlen har tredelt, søjleprydet storstykke og et todelt, gavlkronet topstykke, alt med vinger i form af rulleværkskartoucher; postamentet er i 1700'erne (vel o. 1780) reduceret til en enkel, glat planke. Fire korintiske frisøjler deler storstykket i et næ-

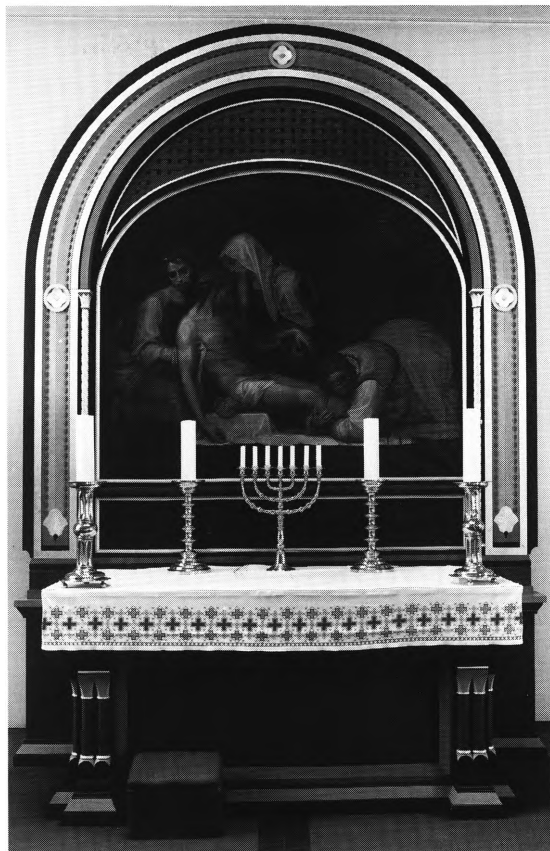

Fig. 24. Alterparti 1897 med maleri, Nedtageisen af korset, udført af Carl Holsøe (s. 2889). NE fot. 1992. – *Altarparti* Carl Holsøe.
sten kvadratisk storfelt og to smalle sidefelter.

Søjlerne, med glat skaft og prydbælte i form af rulleværk med løvehoved, står foran høje fyldinger med tandsnitlister og hviler på småfremspring, der bryder den kvartrunde postamentgesims. De groft formede storvinger prydes af frugtklase og løber foroven ud i et ørnehoved. Et »loft« med fyldinger og drejede hængeknopper ses under den glatte gennemløbende storfrise, hvis arkitrav ledsages af tandsnit. Topfelterne flankeres yderst af to joniske hermer, en mandlig (i nord) og en kvindelig, der står med hænderne hvilende øverst på et kanneleret skaft, som prydes af rulleværk, frugtbundter m.m. Mellem felterne er påsat et krucifiks, der rækker op foran den glatte topfrise. I topvingerne er i relief skåret årstallet »16/06«, et Abildgaard-vå-

ben over versalerne »Eggert Abildgord« (i nord) og et Juel-våben over »Mete Ivk«. Den profilerede gesims bærer en lav trekantgavl med Heligåndsdue og et skriftbånd (hørende til krucifikset). Gavlen krones af et stort vasespir, og på dens skråsider hviler to nøgne frifigurer af lidt ubestemmeligt køn; vistnok en mandlig og en kvindelig. En række kuglespir på stor- og topvingerne må være fornyelser fra 1800'rne.

Stafferingen er fra 1875 eller kort efter,²¹ ligledes *malerierne*, der nok må skyldes maler Hans Hansen, Holsted. I storfeltet ses Frembærelsen i Templet, i sidefelterne grisaillemalerier af apostlene Johannes (i nord) og Peter, begge efter Thorvaldsen. Topmalerierne viser Getsemane (i syd) og Himmelfarten, det første efter Carlo Dolci,²⁸ det sidste svarende til H. Hansens maleri (fra 1867) øverst på en tidligere altertavle i Læborg kirke (s. 2926). Træværket har en broget bemaling, domineret af perlegråt og en sortbrun marmorering, der nu dækker skriftfelterne.

O. 1770 registrerede antikvaren Søren Abildgaard omhyggeligt Abildgaard-våbenets farver; æblerne stod forgyldte med grøn frugstilk, gærdet var blåt og bunden sort.²⁹ Ved samme tid nævnes storfeltets daværende *†maleri*, vel det oprindelige, der forestillede Nadveren, og hvortil

der sluttede sig indskriften: »Vor Herre Jesus Christus i den Nat...« (1 Kor. 11,23-25).⁹ O. 1780 lod kirkeejeren Hans Gundorph foretage en nymaling,³⁰ hvis farver er ret velbevarede under de nuværende.³¹ 1870 og 1873 fremstillede malerierne foruden Nadveren Jesu bespottelse og korsfæstelse (i sidefelterne) samt i topfelterne Himmelfarten og Opstandelsen; de var ifølge Helms opmalet i nyere tid »på en gruelig måde«. ² 1875 ønskedes tavlen nymalet, hvorved den fik sin nuværende fremtræden. Den fungerede en kort tid i den ny kirke, hvorefter tavlen opsattes ved nordre korsarms østvæg (jfr. fig. 43); siden 1921 ved søndre korsarms østvæg.

En **pietàgruppe* (fig. 27) fra o. 1425 må have tilhørt en **(†)sidealtertavle*. Den 67 cm høje figurgruppe er nu stærkt medtaget. Maria sidder på et blokagtigt tronsæde med sin døde søn lagt hen over skødet; ikke meget mere end hans torso er bevaret. Et let svaj går gennem hendes skikkelse; med sin højre hånd støtter hun sønnens nakke, den venstre hviler på hans ben, og sit blik vender hun ømt mod hans (nu manglende) hoved. Marias ansigt og hals indfattes af et hovedklæde, der næsten skjuler det fint bølgede hår. Den åbentstående kappe lader kjolelivet synligt og danner bølgende og knækkende

Fig. 25. Alterbordsforside, o. 1600, med blomstermaling fra o. 1800 (s. 2889). NE fot. 1993. – *Altartischpaneel, um 1600. Blumenmalerei, um 1800.*

Fig. 26. Altartavle, 1606, med våbener for Eggert Abildgaard og Mette Juel (s. 2889). Tilskrevet billedskæreren Mads Christensen Gamst. Malerier fra o. 1875. NE fot. 1992. – Altar, 1606. Wappen für Eggert Abildgaard und Mette Juel. Dem Bildschnitzer Mads Christensen Gamst zugeschrieben. Gemälde um 1875.

Fig. 27. *Pietagruppe, o. 1425, fra (†)sidealter (s. 2890). I Museet på Koldinghus. LL fot. 1981. - *Vesperbild, um 1425, vom (†)Seitenaltar.

folder om benene. Nederst stikker to skospidser frem på et fortrøsket fodstykke. Jesus bærer lændeklæde og har hænderne lagt krydsende ind over kroppen. Hans manglende ben har været tilstykket i to taphuller; tilsvarende har hovedet og den afgåede højre del af brystkassen været gjort separat og dyvlet fast. I Marias isse findes en nedboring, der er ført igennem til figurgruppens dybe bagsidehuling, som er udført med bredt, hult jern. Træet står nu blottet uden farverester.

Pietagrupperne tilhører en type, der var meget udbredt i årtierne omkring 1400,³² men som nu er sjælden i Danmark. Nævnes kan to sidestykker fra Kværs og Hørup kirker, begge i Museet

på Sønderborg Slot (DK.Sjyll., s. 1954, 2369) og en smuk lille gruppe i Orø kirke (DK. Holbæk, s. 880).³³ 1873 fandt Helms gruppen («en lille Pietà») henstående i den gamle kirkes tårnrum. Maria bar da en †krone, som må have været løs og næppe oprindelig. Gruppen, der var i meget dårlig stand, blev 1896 overladt Museet på Koldinghus (inv. nr. 214).³⁴

Altersølvet er i sin kerne fra 1697, skænket af oberst Herman Frantz von Schwanewede og hustru Christine Dyre; kalken er forandret 1711 og 1896, disken nygjort 1963. *Kalken* (fig. 30), nu 22 cm høj, har sekstunget fod, der er drevet stejlt op mod det seksidede nedre skaftled; øvre skaftled har form af en let konkav cylinder.

Knoppen er sekstunget med mellemfaldende rudebosser, hvorpå med renæssanceversaler er graveret navnet: »Hiesvs«. Tungerne prydes af rudeskravering både på over- og undersiden. Bægeret, der 1896 er forhøjet med 5 cm, har på siden graveret årstal 1697, alliancevåben for givnerne samt deres initialer »HFVSW« og »CD«. Længs den gamle bægertrand læses i graveret skriveskrift: »om gjort og For bedret med 4 lod Sölf af Jens Christensen Lintrup Vein Kerke werge 1711«. Midt på bægerforhøjelsen er med lignende skrift graveret: »Udvidet til Brug i den ny Kirke i Vejen 1896«. Ingen stempler. *Disken* fra 1963, tv. 15,5 cm, har på fanen Jesumonogram mellem alfa og omega, på undersiden læses: »Til Vejen Kirke fra Edel Ström/ A(nno) D(omini) 1963«. Mærket Sterling. En ældre *†disk*, vel sættets oprindelige fra 1697, nævnes så sent som i forbindelse med sættets istandsættelse 1896.⁶ Samme givere, der ejede del i Hundsbækgård (Læborg sogn),² skænkede 1680 et altersæt til Jordrup kirke, hvoraf kun kalkens fod er i behold (s. 2450).

Oblatæsken (fig. 31) fra 1692 er som altersølvet skænket af oberst Herman Frantz von Schwane-wede og Christine Dyre. Æsken er cylindrisk, tv. 8 cm, 3,2 cm høj, låget graveret med kronede alliancevåben, initialer og årstal svarende til kalkens. Også her savnes stempler. Æsken nævnes 1768, men må være kommet bort i 1800'erne, hvorefter den blev genfundet i medtaget stand ved en istandsættelse af præstegården 1929.³⁵

Alterkander. En alterkande fra 1959 er mærket »Cohr«. En ældre kande, af sort porcelæn med guld Kors fra Den kongelige Porcelænsfabrik, er købt 1846.²¹

Sygesæt. 1) (Fig. 32), 1842, udført af Johan Jacob Heinrich Rühle i Ribe, skænket af Magdalene Dorthea Poder, Dortheasminde.³⁶ Kalken har konisk, glat fod, indrettet som vinbeholder, skaftet er cylindrisk med midtring, bægeret halvkugleformet med graveret skriveskrift: »Taalmod i Lidelser, Fred i Døden og Naade hos Gud finde Enhver, som med oprigtigt Hjerte søger sin Frelser! Magdalene Dorthea Poder, fød Fogh. Dortheasminde d. 20. Febr. 1842«. Under

Fig. 28. Dåbsfad, o. 1550 (s. 2895). NE fot. 1992. – *Taufschale*, um 1550. I fodens ses Rühles gentagne stempel (Bøje 1982,

nr. 6806); den glatte disk, tv. 8 cm, savner stempler. 2) Nyt, mærket Sterling, i sammenhørende futteral.

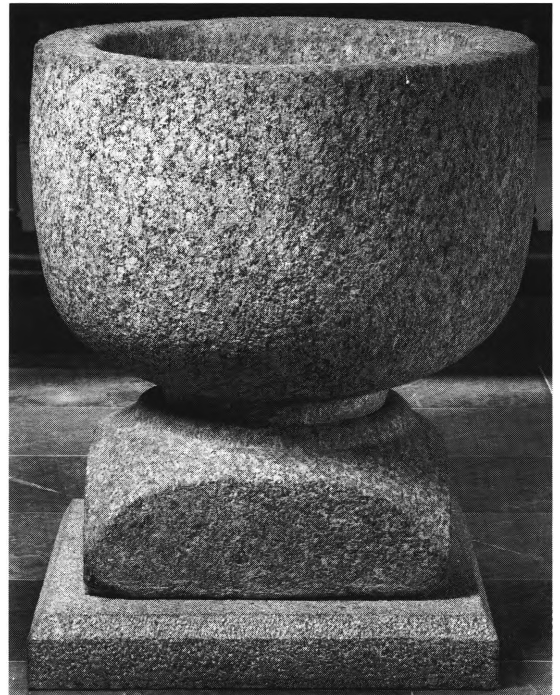

Fig. 29. Døbefont, romansk af granit (s. 2894). NE fot. 1992. – *Romanische Granittaufe*.

Fig. 30. Alterkalk, 1697, skænket af oberst Herman Frantz Schwanewede og hustru Christine Dyre, forandret 1711 og 1896 (s. 2892). NE fot. 1992 - *Kelch, 1697, mit Stifterinschrift. Geändert 1711 und 1896.*

Alterstager (fig. 33), med samme våbener og initialer som altersølv og oblatæske, hvorfor de vel er skænket 1692 eller 1697. De 45 cm høje stager har cirkulær fodskål med pånittede kugletæer og ensdannet, lidt mindre lyseskål. Cylinderskaffet har (konkav) godronnering og en kraftig, kugleagtig midtring. På fodskålene er graveret våbener med initialer »HFSW« og »CD« for gaverne oberst Herman Frantz Schwanewede og hustru Christine Dyre.³⁷ 1740 behøvede den ene stage lodning,²⁴ atter 1873 skulle en stage repareres, og 1888 ønskedes begge stager forsynet med vægt i bunden, så de ikke væltede.²¹ Yderligere et sæt *alterstager* er fra 1896, 52 cm høje, med cylindrisk skaft og skarpryggede skaftringe. En *syvstage* er skænket af nogle sogneboere 1920 i anledning af pastor John Charles Richters halvfjerdsårsdag.

Et sæt *alterstager*, vistnok fra 1700'erne (af træ?), supplerede messingstagerne i den gamle kirke (jfr. fig. 22).

En *messehagel* fra o. 1900, af rødt fløjel med guldkors og -kanter, opbevares på kirkeloftet. †*Messehagler*. 1713 var haglen gammel, messeskjorten forslidt.²³ 1834 og 1850 ønskedes anskaffet en ny hagel, ligeledes 1862, da den skulle være af rødt silkefløjel med kors i guldbrokade.²¹

Alterskranken er fra 1896, femsided, med drejede balustre, hvis antal er stærkt forøget 1921. Bemaling i grønt, gråt og sort fra 1979-80. Den gamle kirkes *†alterskranke* ønskedes 1834 forsynet med puder; 1847 skulle gelænderet foran alteret males, og 1862 ville synet have skranken fornyet.²¹ Det er næppe sket, for på planen 1892 (fig. 10) fremtræder skranken stadig lige, som det var almindeligt i tiden frem til midten af 1800'erne.

Døbefont (fig. 29), romansk af rød granit, ganske enkel, 77 cm høj.³⁸ Den kvadratiske fod er lav med pudeagtigt affasede hjørner og rundstav ved overgangen til det ganske korte, cylindriske skaft. Kummen, tvm. 74 cm, har næsten lodrette sider og betydelig, harmonisk formet fordybning. Stenen står afrenset uden farvespor. Allerede 1768⁹ stod fonten på sin senere kendte plads i den gamle kirke ved korbuens nordvange (jfr. fig. 10); nu midt i kirkens korsskæring.

Fig. 31. Oblatæske, 1692, med våbener og initialer for oberst Herman Frantz von Schwanewede og hustru Christine Dyre (s. 2893). NE fot. 1992. - *Oblatendose, 1692, mit Stifterwappen und Initialen.*

Eksistensen af yderligere en mulig *fontefod* hviler kun på en usikker efterretning.³⁹

Dåbsfad (fig. 28), o. 1550, af messing, syd-tysk, tv. 48 cm, fanen udvidet til nuværende tværmål 62 cm (vistnok 1896). Fadets bund har medaljon med en drevet fremstilling af Bebudelsen. Herom løber et næsten udpudset minuskelbånd og en bort af små stemplede ornamenter. To tilsvarende borter smykker den oprindelige fane. Dens udvidelse er glat mellem en indre perlestav og en ydre tovstav. En *dåbskande* fra 1896 er af messing, ganske enkel, 30 cm høj. En *†dåbskande* i den gamle kirke nævnes 1891.⁷

Prædikestolen (fig. 34), fra 1632 eller lidt tidligere, er et ganske rigt arbejde med (nu nedtagne) våbener for Manderup Abildgaard og Else Juel til Skodborghus, stærkt fornyet og opskåret ved overførslen til den nuværende kirke. Herved er de oprindelig fire fag øget med et femte ganske enkelt (ved opgangen). Af de ældre dele er hovedsagelig skæringer og ornamenter bevaret, indsat i nyt rammeværk. De fire gamle fag rummer muslingarkader med evangelistrelieffer, flankeret af joniske dydehermer, hvis skafter har dukatmønster og prydes af hængende frugtklaser. Fra opgangen ses: 1) (Fig. 35) Kærligheden (med lam). 2) (Fig. 35) Klogskaben (med spejl). 3) Formentlig Retfærdigheden, med en lille stav hævet i venstre hånd, nok grebet af

Fig. 32. Sygesæt, 1842, med stempler for Johan Jacob Heinrich Rühle, Ribe, skænket af Magdalene Dorthæa Poder, Dorthæasminde (s. 2893). NE fot. 1992. - *Krankengerät, 1842, von Johan Jacob Heinrich Rühle, Ribe. Gestiftet von Magdalene Dorthæa Poder.*

Fig. 33. Alterstager, formentlig 1692 eller 1697, skænket af oberst Herman Frantz Schwanewede og hustru Christine Dyre (s. 2894). NE fot. 1992. - *Altarleuchter, wohl 1692 oder 1697, mit Stifterinschrift.*

vægten. 4-5) Nu begge Troen, de oprindelige arme har været afbrudt og er 1896 forsynet med nye kors. Felternes arkader har joniske halspilastre, hvis skafter prydes af semikolontegn, ædelstensbosse og hængeklæde. Bueslaget ledsages af æggestav, og sviklerne har blomsterroset med bladværk. Fra opgangen ses: 1) (Fig. 35) Mattæus, gående mod venstre med sin åbne bog, hvorpå Guds hånd viser sig. Foran evangelisten, hvis højreben er blevet sært forkrøblet, rækker en lille engel hans blækhus i vejret. 2) Markus, gående mod højre med den opslåede bog og en hundeaftig løve ved fødderne; feltet er efter tyveri nyskåret 1982 af Lucien Hecklen, der kun har haft begrænset støtte i et dårligt fotografi af det oprindelige trelief. 3) Lukas, skægløs og med lille hat, stående bevæget med blikket fæstnet i den opslåede bog, der ligger på venstre arm; højre hånd holder pennen, oksen ved fødderne er forsynet med en vældig manke. 4) Johannes, gående med ørnen foran de ganske små fødder og den opslåede bog i armene. Det hovedsagelig fornyede postament har fremspringende, karnisformet gesims med fladsnitsdeko-

Fig. 34. Prædikestol, 1632 eller lidt tidligere, stærkt fornyet 1896 (s. 2895). NE fot. 1992. – *Kanzel, 1632 oder etwas früher, 1896 stark erneuert.*

ration og tandsnit. Gamle er alene volutfremspringene med stærkt opskårne englehoveder og semikolontegn; det øvrige er nygjort efter det oprindelig postament, hvis kartoucheformede fhængestykker dog er udeladt (jfr. fig. 22). Frisen brydes af englehoveder (nr. 2 fra opgangen fornyet) og har delvis fornyede tandsnitlister og semikolonprydede bøjler under den ny profilgesims. En *bogstol* med udsvejfede sider er fra 1700'rne. Kurven hviler på en firsidet, kanaleret stolpe, der som opgangstrappen er fra 1896. Træet står afrenset, det nye rammeværk med en koksgrå bemaling, som i frisen danner baggrund for evangelisternes navne, skrevet med gyldne versaler. Prædikestolen står siden 1896 i korsskæringens sydøstre hjørne med opgang langs korvæggen.

Af en nedtaget (†)himmel er bevaret de fire topstykker (26×36 cm), siden 1914 opsat som prydelser på salmenummertavlerne. Topstyk-

kerne har form af rulleværkskartoucher med Manderup Abildgaards og Else Juels fædrene og mødrene våbener: Et Abildgaard-våben, to Juelvåbener (hans mødrene og hendes fædrene) samt hendes mødrene Ulfstand-våben (fig. 39). Den brogede bemaling med grå grundfarve er vistnok fra 1885. Himlen var polygonal med gennemløbende frise, der ledsagedes af tandsnit under kronlisten (jfr. fig. 22).

I den gamle kirke var prædikestolen opsat i skibets sydøsthjørne med opgang fra koret gennem en åbning i triumfmuren (fig. 10, 22). Endnu midt i 1800'rne sås en oprindelig indskrift: »Anno 1632 lod ærlig og velbyrdig Mand Mandrup Abildgaard til Skodborghus på Kirkens vegne denne Prædikestol staffere og male.«² Indskriften må være blevet bibeholdt ved kirkeejeren Hans Gundorphs nymaling af inventaret o. 1780. En nymaling af kurven må være sket o. 1860;⁴⁰ 1866 og 1880 ønskedes re-

paration af himlen, der 1885 skulle tages ned og males. På fig. 22 ses prædikestolen med en ret lys staffering, frakturindskrifter på sort bund, stofbeklædning og en portalagtig udsmykning med pilastre omkring opgangens åbning. Efter at prædikestolen 1896 har fået sin nuværende form og plads er en mindre istandsættelse foretaget 1972, da træet befriedes for en mørk lakering.

Stolestaderne, fra 1896, har let skrånende ryglæn og rundbuegavle med halvrosen, der indtil 1921 kronedes af små \dagger kuglespir (jfr. fig. 43). I de forreste gavle er genbrugt fem udskårne fyldinger, 36×17 cm, med udskæringer fra 1589, der stammer fra den gamle kirkes stovværk. De forreste gavle har fyldinger med våbener for Eggert Abildgaard og hans hustru Mette Juel, omkranset af akantusløv og med skriftbånd forned, hvori læses deres navne (reliefversaler) og åretallet: »Eggert 15 Abelgart« (i syd) og »Met 89 Iull«. To fyldinger i nordsidens 2. og 3. gavl (fig. 36-37) er tilsvarende, alene med den forskel, at både hendes og hans skriftbånd har årstallets to sidste cifre »89« anført midtpå. Mens disse fire fyldinger må stamme fra den samme

Fig. 35. Prædikestolsfelt, Mattæus, med flankerende dydehermer, Kærligheden (til venstre) og Klogskaben. 1632 eller lidt før (s. 2895). NE fot. 1992. - *Kanzelfeld, Mathäus, mit flankierenden Tugendhermen, die Liebe (links) und die Weisheit. 1632 oder etwas früher.*

(†)herskabsstol for Skodborghus, kan endnu en fylding (fig. 38) i nordsidens 4. gavl også tænkes at stamme fra de almindelige stader (jfr. ndf.).

Fig. 36-38. Fyldinger i stolestader fra 1896 (s. 2897), overført fra ældre stolegavle. 36-37. 1589, med våbener for Eggert Abildgaard og hans hustru Mette Juel. Fra (†)herskabsstol (s. 2899). 38. Formentlig 1589 (s. 2898). NE fot. 1992. - *Gestühlsfüllungen, von älteren Gestühlschwangen übernommen. 36-37. 1589, mit den Wappen des Eggert Abildgaards und seiner Ehefrau Mette Juel. Vom (†)Herrschaftstuhl. 38. Wahrscheinlich 1589.*

Fig. 39. Topstykke med Ulfstandvåben fra prædikestolens t Himmel (jfr. fig. 22), der bar våbener for Manderup Abildgaard og Else Juel (s. 2896). Nu på salmenummertavle (s. 2900). NE fot. 1992. - Aufsatz mit Wappen von fSchalldeckel des Kanzels (vgl. Abb. 22). Heute auf Nummerntafel.

Den har akantusløv, der udgår fra en stilk, kronet af et englehoved. Mens stadernes bemaling i grønt med lidt blå, gråt, gult og guld er fra 1979-80, står de gamle fyldinger endnu med en broget bemaling fra slutningen af 1800'rne.

Den gamle kirkes t stolestader var ret tætpakkede ved nedrivningen (fig. 10, 22), omfattende både skibet, korbuens sydside og korets nordvæg. Gavlene var øjensynligt fra slutningen af 1500'rne, idet de efter områdets almindelige ungrenæssanceskik udgjordes af et rammeværk med to fyldinger. De vanlige små dobbeltspir synes på et tidspunkt afløst af vandrette profillister. Den ovennævnte akantusfylding (fig. 38) kan stamme fra de almindelige stader eller fra (†)herkabsstolen forrest i skibet (jfr. ndf.), hvis datering 1589 formentlig gælder hele stoleværket. 1768 var staderne åbenbart opsat nogenlunde som ved kirkens nedrivning, idet der da nævnes 13 mandsstole med 5-6 pladser i hver, tre mindre med plads til én, ti kvindestole med 5-6 pladser samt yderligere to kvindestole med to pladser.⁹ 1847 var samtlige stole netop malede, 1861 ønskedes rygstød i form af ryglægter i kvindestolene, og 1871 skulle sæderne gøres bredere. 1888 begrundedes et ønske om kirkens udvidelse med, at den kun havde 150 siddepladser.²¹

En præstestol er 1896 indrettet som et aflukke bag alteret. Af en (†)præste og skriftestol (fig. 40), der i sin kerne var fra slutningen af 1500'rne, er

bevaret en dørfylding med indskrift i skråstillede reliefversaler: »Gvds engl gledis offver en syndere, som gjør penitentze. Lvce xv (v. 10)«. Stolen, der fra første færd må have været »lukket«, udgørende et højt vægpanel til afskildring af korets nordøsthjørne (jfr. eksempelvis s. 1230, 1624, 2728), nævnes tidligst 1713, da den behøvede reparation.²³ Ved en påfølgende istandsættelse, vel o. 1780, har stolen fået den form som kendes fra en opmåling 1892 (fig. 40, jfr. også fig 10, 22). Den udgjorde da et brysthøjt panelværk, kronet af kraftige, udsvejfede topstykker og småspir i hjørnerne. Selve fyldingspanelet, der i vest bestod af tre fag med døren i midten, synes at have været dele af den gamle stol, med indskriften i dørens øvre fylding. Den gengives 1873 af Helms, der inde i stolens bagvæg nævner en t skriftestaole i form af to rækker små huller, 15 i hver rad, hvis anvendelse havde været den, at »præsten flyttede en lille pind frem fra hul til hul, for hver han skriftede, hvorved han altså kunne kontrollere tallet«. ⁴¹ 1889 anskaffedes spejl og servante til præstens stol,²¹ der kasseredes 1896, idet dog skriftfyldingen fik plads i en ny degnestol (se ndf.); heri findes tillige genbrugt andre ungrenæssancefyldinger, der kan hidrøre fra den gamle præstestol.

Fig. 40. (†)Præste- og skriftestol, slutningen af 1500'rne, men stærkt ændret, formentlig o. 1780 (s. 2898). Målt og tegnet af V. Koch 1892. Efter Jydske Granitkirker. - (†)Pastoren- und Beichtstuhl, Ende des 16. Jh, stark erneuert, wahrscheinlich um 1780.

En *degnestol* (fig. 41) er udført 1896 i stil med stolestaderne og malet som dem. I stolen er genbrugt fem ældre fyldinger. Lågen rummer ovennævnte skriftfylding fra en (†)præste- og skriftstol, og modsat lågen ses dels en frisefylding fra o. 1525, der er overført fra en middelalderlig (†)degnestol (se ndf.), dels tre højfyldinger fra slutningen af 1500'rne. Den ene svarer til stolefyldingen (fig. 38) og må ligeledes hidrøre fra det gamle stoleværk. De to andre er rombefyldinger med kronende halvrosen, 40×18 cm; de kan ligeledes være gavlfyldinger fra ungrenæssancestaderne eller eventuelt hidrøre fra (†)skriftstolen. Ved korets nordvæg.

Af en (†)degnestol fra o. 1525 er bevaret en frisefylding, 11×40 cm, med en ranke af løvværk i form af krabbeblade og drueklaser, nu overført til den nye degnestol (se fig. 41). Fyldingen slutter sig nær til de tre frisefyldinger på forpanelet af Føvling kirkes degnestol, hvorfor stolen meget vel kan have svaret til denne (s. 2788). En modernisering synes foretaget o. 1600, idet fig.

22 viser degnestolen stående i korets sydøsthjørne med gavlfylding af renæssancetype. Stolen bestod da af bæk og en pult (i nord, jfr. fig. 10), den sidste med nævnte gavlfylding, der ses at have haft udsåret fylding og kronende trekant over buet halsindsikring. Helms nævner 1873 det lille stykke »gotisk snitværk med vinløv og druer«, der vel da var degnestolens eneste bevarede gotiske skæring.

Af en (†)herskabsstol fra 1589 er bevaret fire gavlfyldinger med årstallet samt våbener og navne for Skodborghus' daværende ejere Eggert Abildgaard og Mette Juell (fig. 36-37, jfr. stolestader). De må stamme fra fire gavle (parvis ens), der har været opsat forrest i skibets stolerækker. Herskabsstolene her havde som vanligt dobbeltsæde og var aflukket med fyldingspanel (jfr. fig. 10, 22). Våbener og inskriptionen på de to øverste stolestader bemærkedes både af pastor Hans Fog 1768,⁹ af Søren Abildgaard²⁹ og af Helms 1873.

Det hedder 1813 udtrykkelig, at kirken ingen pengeblok har, ej heller pulpitur.²⁵

Orgel, 1980, med 20 stemmer og tre transmissioner, to manualer og pedal, bygget af P.

Bruhn & Søn, Årslev. Disposition: Hovedværk: Principal 8', Blokfløjte 8', Oktav 4', Quint 2 2/3', Oktav 2', Terts 1 3/5', Quint 1 1/3'; tremulant. Svelleværk: Bordun 16', Rørfløjte 8', Gamba 8', Vox Celeste 8', Principal 4', Spidsfløjte 4', Gemshorn 2', Mixtur V, Fagot 16', Trompet 8'; tremulant. Pedal: Subbas 16', Bordun 16' (trm.), Oktav 8', Oktav 4', Fagot 16' (trm.), Trompet 8' (trm.). Tegnet af Rolf Graae i samarbejde med orgelbyggeriet. I nordre korsarm. Hovedværkshuset, med spillebord i soklen, er placeret i murbuen under et todelt, svunget tag og har prospektpiber i mitraformet opstilling. Det bagvedstående orgelhus rummer svelleværket, med jalousi-front, flankeret af pedalværket, med to rektangulære pibefelter. †*Harmonium*, anskaffet 1900 ved private bidrag.⁷ †*Orgel*, 1909, oprindeligt med syv stemmer og svelle, bygget af Horsens Orgelbyggeri ved M. Sørensen. Udvidet og omdisponeret 1931, tre forberedte stemmer indsat 1939 og én stemme udskiftet 1953; alle disse arbejder udført af Marcussen & Søn, Åbenrå.⁴² Disposition 1939 (16 stemmer, to manualer og pedal): Manual I:

Fig. 41. Degnestol 1896 (s. 2899), med genbrugte fyldinger fra en senmiddelalderlig (†)degnestol (s. 2899), en (†)præste- og skriftstol og fra andet stoleværk i ungrenæssancestil (s. 2898). NE fot. 1992. – *Küsterstuhl*, 1896, mit wiederverwendeten Füllungen eines spätmittelalterlichen (†)Küsterstuhls, eines (†)Pastoren- und Beichtstuhls sowie von anderem Gestühl im Stil der Frührenaissance.

Fig. 42. Lysekroner, skænket o. 1756-62 af Maren Laurtrup (s. 2900). NE fot. 1993. – *Kronleuchter, gestiftet um 1756-62 von Maren Laurtrup.*

Quintatön 16', Principal 8', Rørføjte 8', Spidsføjte 4', Quartian II, Mixtur III. Manual II: Gedakt 8', Salicional 8', Principal 4', Rørføjte 4', Gemshorn 2', Sesquialtera II, Krumhorn 8'; svelle. Pedal: Subbass 16', Principal 8', Rørquintatön 4'. Én frikombination, tutti. Pneumatisk aktion, bælgventil-vindlade (1909) og keglevindlader (1931). Den meget brede facade bestod dels af et midtparti (1909) med tre pibefelter og to smalle gitterfelter, dels af to afrappede sidepartier (1931), hver med tre gitterfelter. Rammeverket var udsmykket med udkæringer og bemålet. Prospektpiberne var attrapper af sølvbronzeret zink, med kroneformede topstykker; en plade bag prospektpiberne var prydet med stjerner. Skænket af Maren Lauridsen, Grønnevang, der også bekostede ombygningen 1931.⁷ Opstillet i nordre korsarm, med sydvendt facade og spillebord.

Salmenummertavlerne er fra 1914,⁷ fire (nr. 3-6) med genanvendte renæssancetopstykker fra prædikestolshimlen (jfr. ovf.). 1-2) Til hængecifre, i smal ramme med kannelerede sider, 74×57 cm. Bemaling i gråtoner; i søndre korsarm og buen til den nordre. 3-4) Tilsvarende, kronet af præ-

dikestolstopstykke med Juel-våben og Ulftand-våben (fig. 39). Ophængt vestligst i skibet, henholdsvis på nord- og sydvæggen. 5-6) Tilsvarende, men større, 143×80 cm, kronet at topstykke med våbener for Abildgaard og Juel. Østligt i skibet, ophængt henholdsvis i nord og syd. †*Salmenummertavler*. I den nuværende kirkes første år brugte man to store nummertavler til hængecifre (jfr. fig. 43), mens to ældre tavler til kridt synes overført fra den gamle kirke,⁷ hvori en sådan (fig. 22) ses hængende nord for korbuen. 1872 ønskedes nummertavlerne opmalet.²¹

Som *præsterækketavle* tjener siden 1797 eller

1858 et epitafium (nr. 1) fra o. 1592 (se ndf. og fig. 44).

Lysekroner. 1) (Fig. 42) o. 1756-62, af messing,

skænket af Maren Laurtrup, måske i forbindelse med hendes søn Jens Nikolaj Mules død 1756 (jfr. tåben begravelse og †kisteplader). Den noget fornyede krone, 80×74 cm, ophængt i en nu hovedløs flaktørn, har balusterstamme, stor glat hængekugle (fornyet) og 2×6 S-svungne lysearme med fornyede skåle og små mellemfaldende pyntearme. Lysearmene prydes af bladværk, og fra deres midte udgår små obeliskspir. 1768 var kronen ophængt vestligst i den gamle kirke, umiddelbart ved den nævnte tåbne begravelse i tårnrummet.⁹ Nu hænger den i kors-skæringen. 2-3) 1896, af messing, indkøbt for midler indsamlet af sognets kvinder samt indtægt ved salg af kakkelovnen;⁶ ophængt i skibet.

Klokke. 1936, tv. 90 cm, med støberiets navn anført i reliefversaler om halsen: »De Smithske Støberier i Aalborg gjorde mig i Aaret 1936 til Vejen Kirke«. På legemet står tilsvarende: »Jeg ringer for Øren, jeg toner til Sind, jeg minder om flygtende Timer. Tid ringer jeg ud kun, men Evighed ind, og om Himmerigs Glæder jeg kimer«. Klokken savner krone, da den er boltet direkte på en vuggebom af støbejern.

†*Klokker*. 1) Ved klokkeskatten 1528 afleverede

des en klokke, der med jernfang vejede 1 1/2 skippd. og fire lispd.⁴³

2) Senmiddelalderlig, med en ejendommelig, latinsk minuskelindskrift, der alene kendes gen-

Fig. 43. Kirkens indre set mod øst før ændringerne 1921. Fot. i Det kgl. Bibliotek. – *Kircheninneres gegen Osten vor den Änderungen 1921.*

nem Hans Fogs afskrift 1768.⁹ Teksten synes at skulle læses: »nofara ahcrsna (?). Scripsit titulum pilatus ac posuit super crucem scilicet iesus nazarenus rex ivdeorum. Maria mater ejus kleophe ac maria magdalena steterunt apud crucem. Tanquam amentes prostraverunt pæne desperantes propter exanimacionem sanctus nicodemus tunc calicem argenteum eis aque potum dedit. Qvod intererat christi resurreccioni nescitur. Sicut scribit casareus tamen veraciter nescitur interesse ihesu christi resurreccioni. Tamen si ne suscitacionem uiseris, uideas et laudeas jesum Christum stantem in dextris virtutis dei (...Pilatus skrev en indskrift og satte den på korset, nemlig: Jesus af Nazaret, Jødernes konge. Maria, hans moder (og hans søsters moder, Maria) Cleophas' og Maria Magdalena stod ved korset. Som afsindige kastede de sig på jorden næsten i fortvivlelse på grund af oprivende bevægelse. Så

gav S. Nikodemus dem et sølvbæger med vand. Om han var til stede ved Kristi opstandelse vides ikke. Således skriver Cæsarius nemlig, at det ikke med sikkerhed vides, at han var til stede ved Jesu Kristi opstandelse. Dog, selv om du ikke vil få opstandelsen at se, skal du se og lovprise Jesus Kristus, som står ved Guds krafts højre hånd)«.

Indskriften, der synes enestående for en klokke, må antagelig have knyttet sig til en relieffremstilling med en Golgatascene. Bortset fra de første, svært tolkelige ord, er læsningen sikkerest for tekstens første del, idet de to følgende sætninger udgør citater fra Joh. 19,19 og 25, dog med udeladelse af oplysningen om Maria Cleophas' familieskab, som her i oversættelsen er suppleret efter vulgata. For det efterfølgende er læsningen meget usikker, så længe man ikke kender tekstforlæggene; indskriften nævner selv

Fig. 44. Epitafium, o. 1592, over præsten Søren Pedersen (Struc) og hans hustru Sara Ibsdatter (s. 2902). Siden 1858 (eller 1797?) anvendt som præsterækketavle (s. 2900). NE fot. 1992. - Epitaph für den Pfarrer Søren Pedersen (Struc) und seine Frau Sara Ibsdatter. Um 1592. Seit 1858 (oder 1797?) als Pastorentafel.

forfatteren Cæsarius (af Heisterbach?, †1240).⁴⁴ 1851 var klokken revnet, og 1853 blev den omstøbt.²¹

3) 1853, tvm. 79 cm, med profileret hals og slagring samt indskriften: »Aaret 1853 lod Vejen Kirke Ejer denne Klokke omstøbe. Gud til Ære og Kirken til Ziir støbt i Randers af P. P. Meilstrup«. Omstøbt 1921.⁴⁵

GRAVMINDER

Epitafier. 1) (Fig. 44) o. 1592, over præsten Søren Pedersen (Struc) og hans hustru Sara Ibsdatter (begge †1592), ifølge indskrift restaureret 1694, 1797 og 1858; senest da har tavlen fået sin nuværende funktion som præsterækketavle.

Epitafiet er arkitektonisk opbygget, de enkelt udsavede vinger, hængestykket og en kronende, lav rundbuegavl er fornyelser, snarest fra 1797.

Det højrektangulære, profilkantede felt flankeres af nærmest korintiske frisøjler med prydbælte i form af akantusløv i ungrenæssanceformer. Under søjlerne er der postamentfremspring med et ganske velskåret løvehoved, mens fornyede hængekugler flankerer hængestykket, der nu går i ét med postamentfeitet. Den lave, ganske enkle frise har stærkt fremspringende profilgesims, hvorpå to drejede vasespir (fra 1797?) flankerer gavlen.

Træværkets bemaling i hovedsagelig gråtoner med en del marmorering går tilbage til 1858, ligeledes postamentets indskrift (antikva), der må opsummere ældre indskrifter: »Søren Pedersen og Hustru Sara Ibsdatter haver bekostet denne Tavle, den blev restaureret 1694 af Anders Stephansen, 1797 af Hans Gundorph, 1858 af Stephan Iversen og Hustru Abelone Cathrine Fogh«. I gavlen er med nyere antikva anført overskrift for præsterækken (skriveskrift), der optager storfeltet. Dette må oprindeligt have haft et maleri, velsagtens med portrætter. Allerede 1690 var tavlen så »formuvet«, at årstallene derpå ikke kunne læses.² 1768 noterede Hans Fog, at de afdødes navne var opmalet 1694, mens årstallet var ulæseligt. Epitafiet hang da på skibets nordvæg over kvindestolene,⁹ hvor det havde plads indtil 1896 (jfr. fig. 22). Siden 1921 på korvæggen syd for altret.

2) (Fig. 46), 1593 men fornyet o. 1780, opsat af Eggert Abildgaard over to sønner, døde på hans gård Schodborg, Povel Abildgaard, †langfredag 5. april 1588, otte uger gammel, og Christopher, †en tirsdag aften 16. jan. 1593, tretthalvt år gammel. Gravskriften afsluttes med ønsket om, at Eggert Abildgaard til Schodborg og hans kære hustru Mette Juel »næst Guds hielp« selv må hvile »herhos« (jfr. epitafium *nr. 3 og †gravkrypt i koret).

Lille tavle af fyrretræ, 77×40 cm, med kronende trekantgavl og smal ramme af profillister, der tillige deler tavlen i et stort, rektangulært skriftfelt og et gavlfelt foroven. Bemalingen fra o. 1780 omfatter sort frakturskrift på lysgrå bund og i gavlfeltet et Jesumonogram over Abildgaard- og Juel-våbener i rødt, blåt og gult, flankeret af årstallet »1593« (i rødt).

Fig. 45. Epitafium, o. 1625, over ukendte, genbrugt og nymalet o. 1775 for to børn af Hans Gündorph og Cecilia Bødker, Maria Katharina og Jens (s. 2905). NE fot. 1992. - Epitaph, um 1625, für Unbekannte. Um 1775 wiederverwendet und neu bemalt für zwei Kinder des Hans Gündorphs und der Cecilia Bødker.

Epitafiet hang 1768 i korbuens nordside, hvor pastor Fog omtaler det som næsten forrådneth.⁹ Få år senere blev tavlen skrevet af og våbenerne skitseret af Abildgaard,²⁹ der derpå (hjemme) udførte en farvelagt tegning (fig. 47), hvis kildeværdi, når det gælder den oprindelige fremtræden, næppe er bedre end den nuværende, fornyede tavles fra o. 1780. Dog viser tekstgængivelsen, at indskriften oprindeligt har stået med versaler, ligesom stavemåderne må være nær-

mere det oprindelige end i den ret normaliserede udgave på den fornyede tavle. Fornyelsen må være sket ved den af Hans Gündorph iværksatte restaurering o. 1780, måske i en reverens for gamle ejere af Skodborghus, der som Gündorph selv havde måttet begrave to småbørn (jfr. epitafium nr. 4). Helms vurderede 1873 rigtigt, at tavlen måtte være en fornyelse fra 1700'erne. Han nævner den på den oprindelige tavles plads i korbuens nordside, hvor den vistnok også anes

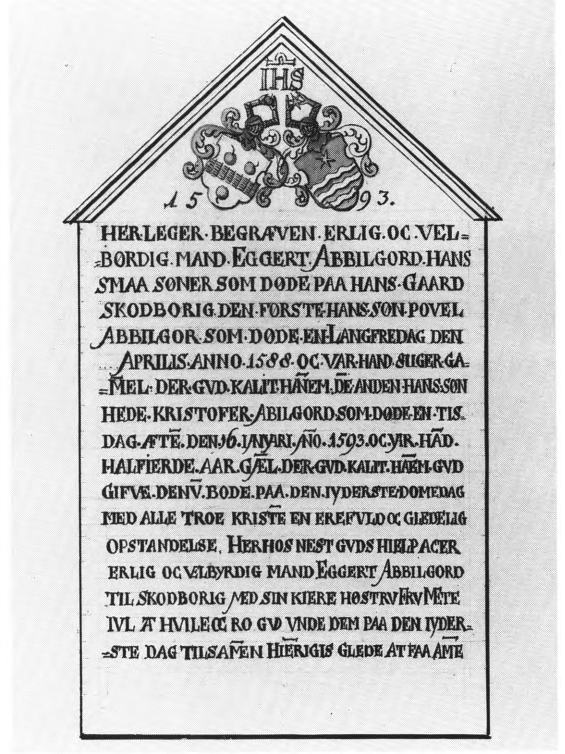

Fig. 46-47. Epitafium, 1593, fornyet o. 1780, over to sønner af Eggert Abildgaard, Poul og Kristoffer (s. 2902). 46. Nuværende tilstand fra o. 1780. NE fot. 1992. 47. Før fornyelsen, farvelagt tegning af Søren Abildgaard 1774. I NM. - *Epitaph für Poul und Kristoffer, zwei Söhne des Eggert Abildgaards, 1593. Erneuert um 1780.* 46. Zustand nach Erneuerung um 1780. 48. Zustand vor Erneuerung. Kolorierte Zeichnung, 1774.

på (fig. 22). Nu ophængt nordligst i korrundingen.

*3) 1622, over Eggert Abildgaard, †7. aug. 1622 i hans alders 62. år, hans hustru Mette Juul (†1623) samt deres børn (jfr. nr. 2). Epitafiet, der som den af parret opsatte altertavle må tilskrives billedskæreren Mads Christensen Gamst, er 1867 overladt som altertavle til Læborg kirke, hvorunder det er beskrevet (s. 2925 med fig. 16). Tavlen består af storstykke med smalle sidefelter, gavlpriydet topstykke samt vinger i form af rulleværk; det oprindelige †hængestykke er fjernet 1867.

Under den nuværende bemaling fra 1867 findes rester af ældre farver, og 1993 er der ved røntgenundersøgelse af de eksisterende malerier konstateret et underliggende, oprindeligt opstandelsesmaleri i topfeltet. Derimod sås intet bevaret af storfeltets oprindelige maleri, der

ifølge pastor Hans Fogs og Søren Abildgaards beskrivelser fra tiden o. 1770 viste de afdødes portrætter på baggrund af en korsfæstelses-scene.⁴⁶ Samme kilder oplyser om 16 anevåbener, afmalet to og to i de smalle sidefelter.

Abildgaard kalder i sin lommebog (fig. 48) malingen på Eggert Abildgaards træepitafium fordærvet, »dog har hans og fruens billeder med deres børn derpå været malede i mignatur i knælende positurer. Hans billedes hoved er borte, det øvrige er sortklædt med en før nedhængende sid guldkæde. Bag ved ham en ligedan klædt ung herre (Manderup Abildgaard) med en guld-kæde over venstre skulder skråt over brystet til højre side og et lidet barn i kvindehabit. Fruen har en sort hue opkriget tillige med linnedet i tindingerne, guldkæde om halsen og sort habit. Ligeledes bag ved hende 3de unge fruentimmer billeder (døtrene Kirsten, Lisbet og Dorthé)

med høje perlestukne huer og guldkæde«. Abildgaard skitserer herefter to kvindehoveder (fig. 48).

Af gravskriften, vel i postamentfeitet, læstes kun: »Anno 1[6]22 den 7. Augusti kallede Gud erlig oc welbyrdig Mand Eggert Abildgaard udi hans [Alders] 62 [Aar]...«. Teksten har formentlig stået med versaler, lige som øjensynligt en angivelse af slægtsnavnene under de to og to afmalede våbener, som Abildgaard 1774 har udtegnet særskilt.⁴⁷ Eggert Abildgaards otte aneskjolde, vel malet i (heraldisk) højre sidefelt, anfører Søren Abildgaard således: »Abildgaard« og »Ulfeldt«, »Rønnov« og »Lunge«, »Anfeld« og »Vebner« samt »Hvider« og »Rosenkrantz«, hendes tilsvarende: »Iul« og ulæseligt, »Rosenkrantz« og »Friis«, »Westener« og »Høger« samt »Hakker« og »Iul«. Pastor Fogs gengivelse er for de sidste vedkommende noget afvigende.⁴⁸

Epitafiets plads var på korets nordvæg. Her er det muligvis blevet opmalet allerede inden det 1867 afhændedes til Læborg kirke. I hvert fald kan hovedfeltets nuværende maleri af Jesus på korset godt være et par årtier ældre end den øvrige staffering fra 1867 (jfr. s. 2925).

4)(Fig. 45) o. 1625 (over ukendte), genbrugt o. 1775 over »Tvende tilig dog salig hensovede Sydskende«, jomfru Maria Catharina Gundorph, datter af velædle forældre Hans Gundorph og Cecilia Bødker, *på Skodborghus 26. nov. 1774, †24. dec. samme år, og hendes broder Jens Gundorph, *sammesteds 2. sept. 1775, †24 timer efter sin fødsel.

Epitafiet er arkitektonisk opbygget i højrenæssanceformer med kvadratisk midtfelt, flankeret af velskårne, korintiske frisøjler, der har prydbælter med beslagværk og står på baggrund af kaneleret rammeværk. Under dem har det høje postament fyldingsfremspring med løvehoved, hvorunder hængekugler (fra o. 1775) flankerer hængestykket, der har form af en enkel halvkartouche med afsluttende englehoved. De sært spinkle og spidse storvinger med medaljon udgøres også af rulleværk, men er påfaldende forskellige fra hængestykket, måske som følge af sammenstykning eller fornyelse o.

1775. Frisefremspringene har spinkelt bladværk i fladsnit, og den stærkt profilerede gesims bærer yderst to kuglespir (fra o. 1775), flankerende en lav fladbuget topgavl med akantusbort.

Staffering fra o. 1775 med små emblematiske malerier og indskrifter i gul, noget afrundet fraktur på sort bund. Gravskriften er anført i midtfeltet; i postamentet læses: »Thi fra dette usle Liv Gud tiilig tog dem ud, men meget bedre liv de nyder nu hos Gud«, i hængestykket: »Dersom en Retfærdig end dør tiilig, skal han dog være i hvile. Sap: 4,7«. Træværkets grundfarve er blå, søjleskafterne står gråmarmorede, og lister og sirater fremhæves af rødt, hvidt, sort og forgyldning. Malerierne, i klare farver, viser i vingernes medaljoner en engel med bue og pil (heraldisk højre) og Livets Krone, liggende på en piedestal, omvundet med hvidt klæde. I frisen ses døden i skikkelse af en benrad og en fugl (sjælen), der forlader sit bur (det jordiske fængsel, dvs. kroppen). Topgavlen rummer nok et forkrænkelighedsmotiv: en blomstrende have med sæbebobleblæsende putto, siddende under et udgæt træ.⁴⁹

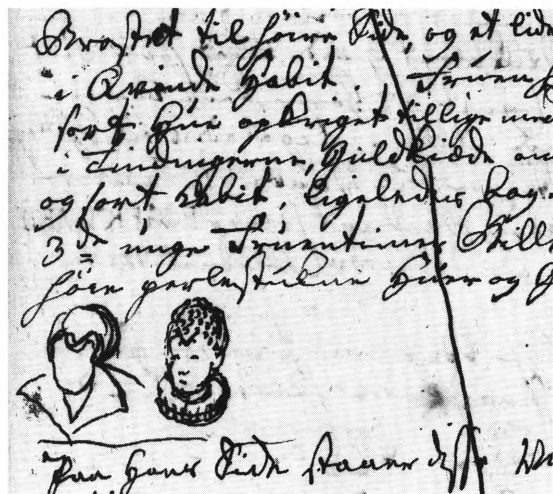

Fig. 48. Udsnit af Søren Abildgaards notebog med beskrivelse af Eggert Abildgaards og Mette Juels *epitafium, o. 1622 (s. 2904), samt en skitse af to malede ♀kvindeportætter. Epitafiet er nu i Læborg kirke (s. 2925 med fig. 16). – Ausschnitt aus dem Notizbuch Søren Abildgaards mit einer Beschreibung des Epitaphs Eggert Aildgaards und Mette Juels sowie eine Skizze von zwei gemalten ♀Frauenporträts. Das Epitaph befindet sich heute in der Kirche in Læborg.

Fig. 49. Mindetavle, o. 1864, for menig soldat Lukas Jensen, død for fædrelandet (s. 2906). NE fot. 1992. – Gedenktafel für den Gefallenen Lucas Jensen

Renæssancepitafiet, der oprindeligt må have haft maleri (med portrætter?) i midtfeltet, kunne tænkes at have tilhørt præsten Peder Sørensen Buk (†1628),² men nok så sandsynligt er det vel, at Hans Gundorph 1775 har skaffet tavlen til sine børn fra en anden kirke.⁵⁰ Den hang på den gamle kirkes triumfvæg nord for korbuen (jfr. fig. 22). Siden 1921 i koret nord for altret.

Mindetavle (fig. 49) o. 1864, over Lucas Jensen, menig af 11. regiment, 4. kompagni, *9. feb. 1839, »Under Kampen for Fædrelandet død paa Lazarethet i Svendborg den 29. Juni 1864«. Fyrretræsplade, 76×62 cm, udsvejft foroven, siderne ledsages af spinkle, pålagte halvbalustre, underkanten af en lignende, kvartrund. Samtidig staffering med gul fraktur- og skriveskrift i skjoldformet felt, omgivet af løvværk, alt på sort bund. Løvet har form af to fornedet sammenbundne grene, den ene laurbær (heraldisk højre) med Dannebrogsgfane, rummende Christian IX. s kongemonogram, den anden egeløv med en tilsvarende fane, hvorpå er anført kongens valgsprog. Ud for den

faldnes navn er malet hans tapperhedsmedalje, og øverst ses et gudsøje i strålekrans. Tavlen, der oprindeligt var ophængt i den gamle kirkes våbenhus,⁷ hænger nu på søndre korsarms sydvæg.

Gravsten. 1) (Fig. 50) o. 1716, over hr. Jacobus Benedicti (Jakob Bendtsen), *i Jerne 1669, †17□, og hans (første) hustru Johanna Jørgensdatter Bang, *i Sandager på Fyn 1664, †17□. Han arbejdede ved skolen i 12 år samt i Vejen og Læborg kirker, til hvis præst han blev kaldet af kong Frederik IV år 1699.

Grå kalksten, 117×79 cm, med latinsk indskrift i reliefhugget skriveskrift. Stenen udfyldes næsten af et højovalt skriftfelt, omkranset af to laurbærranker, der er bundet sammen med et bånd fornedet. Indskriften er optrukket med sort. Den manglende udfyldning af såvel hans dødsår (1719) som hendes (1716), tyder på, at stenen er bestilt i forbindelse med oprettelsen af et gensidigt testamente 18. maj 1716. Oprindeligt den gamle kirkes tårnrum,² hvor stenen 1873 var indmuret i sydvæggen. Nu indsat i skibets vestvæg, nord for indgangen.

2) (Fig. 51) o. 1742, over Simon Madsen, *i Foldingbroe 15. maj 1694. Han kom 1. maj 1732 i Weien Mølle at bo, er så 4. juni 1734 kommet i ægteskab med »Mademoiselle« Karen Knudsdatter, og døde efter otte års kærligt ægteskab i Weien mølle 23. nov. 1742. Fredagen efter blev han 30. nov. nedsat i Weien kirke i sin alders 49. år.

Rød kalksten, 135×90 cm, med kluntede reliefversaler i stort højovalt felt, indfattet af laurbær. Øverst en mindre laurbærkrans med Jesumonogram, holdt af flankerende engle, der svinger med palmegrene. Stenens kant ledsages af stiliserede akantusblade, i nederste højre hjørne ses et dødningehoved med korslagte knogler, i det venstre et flot vandmøllehjul, der må henvise til afdødes profession som møller.⁵¹ Indskriften og enkelte andre partier står forgyldt. 1768⁹ og 1873 sås stenen indmuret i den gamle kirkes sydvæg, nu indsat i skibets vestvæg, syd for døren.

3) (Fig. 52) o. 1788?, med næsten udslidt gravskrift i reliefhugget kursiv, hvori årstallet

Fig. 50-51. Gravsten (nr. 1 og 2, s. 2906). 50. O. 1716, over præsten Jakob Bendtsen og hans (første) hustru Johanne Jørgensdatter Bang. 51. O. 1742, over møller Simon Madsen. NE fot. 1992. – Grabsteine. 50. Für den Pfarrer Jakob Bendtsen und seine (erste) Frau, um 1716. 51. Für den Müller Simon Madsen, um 1742.

»1788« ses, uden at sammenhængen fremgår. Grå kalksten, 178×119 cm, med højrekanteret skriftfelt, der ved buede indskæringer giver plads til et vinget timeglas foroven, foroven til to palmesvingende engle, der mellem sig holder en laurbærkrans; ved siderne akantusløv med frugt- og blomsterhæng. Udsmykningen indfattes af en bred, profileret kant. Stenen må tilskrives en anonym, sønderjysk stenhugger, hvis arbejder findes spredt i Nordslesvig og kan dateres mellem o. 1777 og o. 1810. En tilsvarende udformning ses således på sten i Skrave (o. 1790), Toftlund (o.1796) og Agerskov (o. 1803).⁵² Gravstenen er antagelig identisk med et »ulæseligt gravmæle«, der midt i 1800'rne fandtes i den gamle kirkes tårnrum.⁵³ Nu i kirkens forhal under tårnet.

En *†gravkrypt* under den gamle kirkes kor var indrettet for Eggert Abildgaard til Skodborghus

og hans familie, formentlig o. 1593 (jfr. epitafierne nr. 2 og *3). Heri fandtes 1768 otte *†kister* og et »balsameret« legeme, hvis kiste var forrådnat, samt en helt »forbrændt« kiste med en del kul. Kisternes våbener og epitafier, dvs. deres *†kistepåklædere*, var da bortstjålne.⁹

I den gamle kirkes tårnrum var en *†åben begravelse*, indrettet mellem 1756 og 1762 af Maren Lautrup for sig og sin ægtemand Frederik Lautrup (†1776) samt deres familie.⁵⁴ Rummet var 1768 afskildret med et *†jerngitter*, foran hvilket der hang en lysekroner, som var skænket af Maren Lautrup (jfr. ovf. og fig. 42). 1768 stod i begravelsen to *†kister* tilhørende Maren Lautrup (†1762), og hendes søn af første ægteskab, student Jens Nikolaj Mule, hvis død 1756 må have givet anledning til begravelsens indretning. *†Kistepåklædernes* indskrifter gengives her i Hans Fogs afskrift. 1) 1756, for Jens Nikolaj Mule: »Her

hviler den i Live af Herkomst adelig, af gemyt ædle, i himmelsk Viisdom vel oplyst, og efter sin alders Maade i adskillig ver(d)slig Viisdom berømmelig lærde Studios(us): Jens Nicolai Mule, fød på Serritslewgaard d. 10. Juni 1738. En god og vittig Søn af den for sin Redelighed og vittighed vit bekiendte velædle og velbyrdige) Hr. Henrich Mule, fordum Kongel(ig) May(e)st(æt)s virkel(ige) Cancellie Assessor og Herre til Serritslew-gard samt velædle og velbyrdige Frue, Frue Maren Høstmark nu Cancellie-Raadinde og Frue til Estrup og Schodborghuus. Død en god og sand Christen i Frederitz d. 20. Oct. A(nn)o 1756. Thi/ Guds Frygt med Kærlighed, Troe Lydighed og mere/ Som haver Navn af Dyd, maa stedse saa florere/ Hos denne Salig Siæl, hvad Under derfor at/ Enhver begræd ham da hand verden bød godnat«. ⁹

2) 1762, for Maren Lautrup: »Gode læser! Forrestill dig din visseste forandring, naar du tænker paa de inden disse Fiæle forvarede jordiske Levninger af den fordum velædle og velbyrdige) nu fra det synlige Selskab afskilte Frue, Frue Maren Lautrup, hvis timelige Liv begyndte i Urlev Præsteg(aard) A(nn)o 1704 af Faderen Hr. Jens Høstmark og Moderen Madam Birgitte Høstmark. Blev bragt til timelig Lyksalighed ved første Ægteskab med velb(yrdig) Assessor Henrich Mule, begavet i samme Ægteskab med 1 Søn og 1 Datter; men efter megen Møye og langvarig Svaghed endede sit Livets Løb paa Estrup(aard) d. 5 juni 1762. /Mit Liv med Møye bragtes hen/ før dette Legem kom igien/ I dette Rum at giemmes./ Men dette Legems Aske skal/ af Dødnings Land og Mørkheds Dal/ til Herlighed forfremmes./ Gak nu Læsere og tænk saa: Coram vive Deo, Deus omnibus omnia, vere/ en Domino Demum qui sapit ille sapit (Lev i Guds nærhed, Gud er alt for alle, den, som tilslut i sandhed er vis i Herren, han er vis)«. ⁹

Foruden Frederik Lautrup vides også Henrik Hans Christian Lautrup (†1802) at have været hensat i begravelsen. Hans †kiste blev dog ved hustruens død 1805 hentet ud til et nyt, fælles begravelsessted i Estrup skov.⁵⁴ De øvrige kister var ved 1800'ernes midte nedsat under gulvet.²

Fig. 52. Gravsten, o. 1788?, nu med udslidt gravskrift (s. 2906). NE fot. 1992. - Grabstein, um 1788? Inschrift heute verwischt.

†Gravkranse. I begyndelsen af 1900'erne nævnes to gravkranse af sølv, skænket af pastor Hans Svejstrups (†1893) enke. De var indsat i en glasmontre (jfr. Gesten kirke, s. 2537).⁷

Kirkegårdsmonumenter. Vest for det gamle kirkested er på samme gravsted opsat to støbejernskors. 1) O. 1855, over proprietær Jesper Thomsen af Skodborghuus, *12. nov. 1821, †10. dec. 1855.⁵⁵ Korset, 103×78 cm, har enkle trekløverender, hvis blade er svagt tilspidsede. På bagsiden læses: »Fred med dit Stöv«. Indskrift med antikva; sortmalet med hvide bogstaver.

2) O. 1866, Ane Marie Thomsen fød Hansen af Skodborghuus, *29. marts 1816, †2. dec. 1866. Korset, 105×76 cm, har krabbebladsformede ender med roset som eksempelvis i Vorbasse og Lindknud (s. 2320, 2698). Under gravskriften læses: »Dit Minde lever«, på bag-

siden: »Hun er ikke død men sover«. Indskrift i antikva; sortmalet med hvid skrift.

På kirkegården findes endvidere et stort antal rejste gravsten af granit, udhugget af den til byen knyttede kunstner Niels Hansen Jacobsen.⁵⁶

KILDER OG HENVISNINGER

Vedr. arkivalier for Ribe amt i almindelighed henvises til s. 50f., vedr. litteratur til s. 54f. Endvidere er benyttet:

LA Vib. Vejen-Læborg præstearkiv. Liber daticus 1768-1838 (C 578.26) og synsprotokol 1862-1925 (C 578.30).

NM2. *Håndskrifter*. F. Uldall: Om de danske landsbykirker VII, 1887, s. 171-76. – *Notebøger*. Søren Abildgaard X, 38-42. – *Indberetninger*. Jacob Helms 1873 (bygning, inventar, gravminder), F. Uldall 1895 (romansk vindue), J. Magnus Petersen 1896 (bygning, inventar), samme 1896 (eftersøgning af kalkmalerier), Ingolf Røjbæk 1952 (altertavle), Rolf Graae 1978 (oplæg til restaurering), Aage Sørensen 1979 (inventar), Elmer W. Fabech 1993 (*epitafium).

Tegninger og opmålinger. NM2. Tegning af epitaf over Eggert Abildgaards sønner samt våbenskjolde på hans eget *epitafium ved Søren Abildgaard 1774. Tegninger af arkitekturdele ved Heinrich Hansen 1858. Opmålinger af vinduer i kor og præstedør ved F. Uldall 1888. Eksterior samt opmålinger (plan, opstalt, bygningsdetaljer, font og skriftestol) ved V. Koch 1892 (forarbejder til Jydske Granitkirker). Laveret tegning af vindue og præstedør ved J. Magnus Petersen 1896. – *Ved embedet*. Plan, snit og opstalter af nuværende kirke med forslag til ændringer ved Rolf Graae og Sv. Aa. Aakjær 1969.

Litteratur. Oluf Nielsen: Historiske Efterretninger om Malt Herred, 1870, s. 44-75. H. Storck: Jydske Granitkirker, 1903, s. 11-12, med tavler 49-52. Søren Alkærsig: Vejen Sogn i Malt Herred, Vejen 1936-41, s. 460-88.

Historisk indledning ved Michael H. Gelting, beskrivelse af bygning ved Niels Jørgen Poulsen, inventar ved Ebbe Nyborg og Ole Olesen (orgler), gravminder ved Ebbe Nyborg. Tysk oversættelse: Bodil Moltesen Ravn. Redaktionen afsluttet december 1993.

¹ DiplDan. 2. rk. II, 417.

² Oluf Nielsen: Historiske Efterretninger om Malt Herred, 1870, s. 44-75.

³ RA. Ribe bisp 1538. Register på sognepræsternes ejendom og rente udi Varde syssel 97.

⁴ Kronens Skøder IV, 74.

⁵ RA. DaKanc. A 29. Efterretninger om ejere af kirker og kirketiender 1726-97.

⁶ Søren Alkærsig: Vejen Sogn i Malt Herred, Vejen 1936-41, s. 460-88.

⁷ LA Vib. Vejen-Læborg præstearkiv. Synsprotokol 1862-1925 (C 578.30).

⁸ DaSagn. Ny rk. II, 134.

⁹ LA Vib. Ribe bispearkiv. Præsteindberetninger (ved sognepræst Hans Fog) til biskop Bloch 1768 (C 4.774). Næsten enslydende afskrift i LA Vib. Vejen-Læborg præstearkiv. Liber daticus 1768-1838 (C 578.26).

¹⁰ Sognebeskrivelsen 1897 ved G. V. Blom (i NM1) opregner tre gravhøje på kirkegården (nr. 10-12), hvoraf den sidste dog anføres som sløjfet. Beskrivelsen, der ikke gør nøjere rede for højenes beliggenhed, medtager ikke den bevarede høj nord for kirkegården, hvorfor der formodentlig er tale om en forveksling. O. Nielsen (jfr. note 2) nævner to gravhøje på kirkegården. Om gravhøje i og omkring kirkegården sml. Olaf Olsen: Hørg, hov og kirke, 1966, s. 269.

¹¹ En efterlysning af gamle kvadre 1969 gav ikke noget resultat.

¹² Helms mente at skimte to hinanden modstillede dyrefigurer. Uldall opfattede relieffet som en lindorm, men hans opmåling synes dog at vise en løve med halen mellem benene.

¹³ Af de seks søjledele er to 54 cm lange, to 51 cm, mens to senere indkomne dele (med en anden farvetone) måler henholdsvis 47 og 15 cm.

¹⁴ Båndslinnet går rundt om de tre sider.

¹⁵ Nationalmuseets køb af portaldelene blev formidlet af konservator Niels Termansen. Gårdejer Bojesen var formodentlig en slægtning eller efterkommer af læge Bo Bojesen, som 1879 erhvervede gården Dortheasminde, Vejen sogn, hvis tidligere ejer indtil 1874 havde besiddet kirken.

¹⁶ F. Uldall: Om Vinduerne i Jydske Granitkirker, i ÅrbOldkHist. 1894, s. 213-324, afbildning s. 276.

¹⁷ ÅrbOldkhist. 1895, s. 226-27. Helms forklarede de små fordybninger i vinduet i Vejen og i Hillerslev som taphuller til anbringelse af en helgenfigur.

¹⁸ Otto Norn: At se det usynlige, 1982, s. 53 med note 86.

¹⁹ Jfr. note 18. Med denne tolkning er der ikke givet nogen forklaring på det usædvanlige mandshoved.

²⁰ Besigtigelse ved kgl. bygningsinspektør J. Vilh. Petersen 1891, indført i synsprotokol (jfr. note 7).

²¹ LA Vib. Ribe amts østre provsti 1828f. Synsprotokol 1829-91 (C 45.4-9).

²² LA Vib. Ribe bispearkiv. Kirkesyn 1788-92 (C 4.190).

²³ LA Vib. Ribe bispearkiv. Kirkesyn 1696-1775 (C 4.189).

²⁴ LA Vib. Ribe bispearkiv. Malt herred 1633-1778 (C 4.58).

²⁵ LA Vib. Ribe stift- og købstadsprovsti. Synsprotokol for kirker og præstegårde 1812-28 (C 36A.13).

²⁶ Mens rammen bekostedes af kirken selv, er maleriet en gave fra Terman Blok, Kærdsdalgaard, der oprindeligt havde ønsket billedet udført af Niels Termanen. Denne kunne dog ikke på sin italiensrejse opholde sig længe nok i Firenze til at kopiere det valgte motiv, hvorfor opgaven løstes af Carl Holsøe. Jfr. note 6.

²⁷ Jfr. *epitafium nr. 3, 1622, og om billedskæreren under Grimstrup kirke, s. 1707, note 39.

²⁸ Jfr. Seest kirke, s. 2593 med fig. 22.

²⁹ NM. Søren Abildgaards notebog nr. X, 38-42.

³⁰ Den var ifølge synet 1791 foretaget for ca. ti år siden. Jfr. note 22.

³¹ De undersøgte 1952. Grundfarverne synes at have været lys blå, mørkegrønt og en sort marmorering; på ornamenter og lister er fundet rødt og grønt, på søjlerne en lys gråblå, og skriftfelterne har haft forgyldt frakturskrift på sort bund. Ældre farver kunne ikke konstateres.

³² Se talrige eksempler i udstillingskataloget Die Parler und der schöne Stil 1350-1400, bd. 1-5, Köln 1978-80, samt G. Schmidt: Vesperbilder um 1400 und der »Meister der schönen Madonnen«, i österreichische Zeitschrift für Kunst und Denkmalpflege 1977.

³³ Jfr. også en pietágruppe i Lem kirke (Randers amt) og en fra Lille Bedinge i Skåne. Se Beckett: DaKunst II, 145, og Medieval Wooden Sculpture in Sweden, Vol. IV (1975), s. 178 og Vol. III (1980), s. 23f.

³⁴ Sigvard Skov: Middelalderlige Træskulpturer, Koldinghusmuseet 1961, s. 16f.

³⁵ Jfr. note 6. Æsken nævnes ikke af Oluf Nielsen (jfr. note 2), der ellers opregner oberst Schwanewedes gaver (s. 68f.), ej heller i inventarierne fra o. 1900.

³⁶ Om hende, der døde 1843 og efter hvem gården Dorthesasminde er opkaldt (jfr. historisk indledning), se Søren Alkærsig: Vejen Sogn, s. 189-90.

³⁷ Våbener og initialer er aftegnet i Søren Abildgaards notebog (jfr. note 29).

³⁸ Fonten er ikke omtalt i Mackeprang: Døbefonte.

³⁹ Det drejer sig om en tegning, som NM har erhvervet fra arkitekt Charles Chistensen. Den øjensynlige fontefod, med tilskriften »Vejen Kirke«, fremtræder cirkulær, tvn. 90 cm, 44 cm høj, med en øvre profilering bestående af karnis over et hulkantled. På siden er skitseret et ca. 25 cm højt, frontalt hoved, og ved siden af det er antydnet omrids af et mindre, ca. 18 cm højt. Jfr. eksempelvis fontefod i Vester Nykirke (s. 1728f.).

⁴⁰ Den nævnte indskrift var overmalet, da Helms 1873 besøgte kirken.

⁴¹ Generelt om skriftestole (og skriftetavler) se Erik

Skov: Skriftemål og skriftestole, i Kirkens bygning og brug, Studier tilegnet Elna Møller, 1983, s. 109f.

⁴² Meddelt af Marcussen & Søn.

⁴³ Søren Manøe Hansen: Klokkeskatter i Ribe amt 1526-29 og 1601. I ÅrbRibe 1984, s. 169.

⁴⁴ Læsningsforsøg, oversættelse og kommentarer venligst ved Anne Riising.

⁴⁵ I NM findes en opmåling af klokken med gengivelse af indskriften, indsendt 1921 af de Smithske Jernstøberier.

⁴⁶ Pastor Fog (jfr. note 9) er alene om at nævne de to religiøse motiver, mens Abildgaard (jfr. note 29) helt koncentrerer sig om portrætterne, der ifølge almindelig sædvane må have været anbragt i korsfæstelses-scenens forgrund.

⁴⁷ På denne tegning, der dog har stærk karakter af skrivebordsrekonstruktion, er alle indskrifter gengivet i versaler, der må være overført fra lommebogens håndskrift.

⁴⁸ Han anfører efter Hvide-Rosenkrantz: »Juler. Rosenkrantz. Friiser. Westnier. Gøger. Hakker. Juller«. Panelet, hvorpå hendes anevåbener sås, er fornyet i fyr 1867, hans aneskjolder derimod kan være i behold under sidefeltets nuværende maleri, der ikke omfattes af ovennævnte røntgenundersøgelse 1993.

⁴⁹ Jfr. Carsten Bach-Nielsen: Tidens tegn. Lidt om vanitasmotiver i 1600'tallet. I Den iconographiske Post 1986, nr. 4.

⁵⁰ Kirkens ret udførlige gravmindebeskrivelser fra o. 1770 nævner således intet epitafium, der kunne være identisk med det. Helms antog 1873, at der var tale om det gamle *epitafium over Eggert Abildgaard (nr. 3), som da netop var ført til Læborg. Og han så en sammenhæng mellem Hans Gundorphs øjensynlige tyveri af Eggert Abildgaards gravminde med det faktum, at Gundorph så skulle have »søgt at berolige sin samvittighed og den offentlige mening« ved til gengæld at lade epitafiet over Abildgaards to børn (nr. 2) smukt forny. Først ved besøget i Læborg så Helms den rette sammenhæng.

⁵¹ Søren Alkærsig: Vejen Sogn, s. 102, 188.

⁵² DK.SJyll., s. 728, 844, 885 samt generelt s. 2779f.

⁵³ Jfr. note 2. Oluf Nielsen opfattede øjensynligt gravstenen som et renæssancearbejde lagt over Abildgaarderne, hvilket viderebringes af Søren Alkærsig (jfr. note 6).

⁵⁴ Jfr. H. K. Kristensen: Hovedgården Estrup i Malt Herred, Varde 1968, s. 62-101.

⁵⁵ Søren Alkærsig: Vejen Sogn, s. 315f.

⁵⁶ Se Lise Buurgaard og Agner Frandsen: Træet i stenen, Niels Hansen Jacobsens grav- og mindesten. Historisk Samfund for Ribe Amt 1989, med oversigt s. 72f.